

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
Економічний факультет

ПОГОДЖЕННЯ
Декан економічного факультету

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач кафедри фінансів

_____ **Андрій МУЗИЧЕНКО**

_____ **Наталія ШВЕЦЬ**

« ____ » _____ 2025 р.

« ____ » _____ 2025 р.

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на тему «Роль місцевих податків і зборів у формуванні
місцевих бюджетів»

Спеціальність 072 Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок

Освітня програма _____ Фінанси і кредит _____

Орієнтація освітньої програми _____ освітньо-професійна _____

Гарант освітньої програми

к.п.н., доцент

Лідія АВРАМЧУК

Керівник магістерської
кваліфікаційної роботи
д.е.н., професор

Юлія НЕГОДА

Виконав

Олександр ГУСЕНКО

Київ – 2025

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
Економічний факультет

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувача кафедри фінансів
д.е.н., проф. _____ **Наталія ШВЕЦЬ**
[“ ” _____ 2024 р.

ЗАВДАННЯ
ДО ВИКОНАННЯ МАГІСТЕРСЬКОЇ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ
СТУДЕНТУ

Гусенку Олександр Андрійовичу

[прізвище, ім'я, по-батькові]

Спеціальність 072 Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок
Освітня програма _____ Фінанси і кредит _____
Орієнтація освітньої програми _____ освітньо-професійна _____

Тема магістерської кваліфікаційної роботи **«Роль місцевих податків і зборів у формуванні місцевих бюджетів»**

Затверджена наказом ректора НУБіП України № 1854 «С» від 16.10.2024 р.

Термін подання завершеної роботи на кафедру 2025.10.29

Вихідні дані до магістерської кваліфікаційної роботи: дані НБУ, Державної служби статистики України, Міністерства фінансів України, Державної казначейської служби України, звіти Миронівської територіальної громади Київської області, нормативні та законодавчі акти України.

Перелік питань, що підлягають дослідженню:

1. Теоретичні засади функціонування місцевих податків і зборів у системі формування доходів місцевих бюджетів
2. Аналіз формування доходів місцевого бюджету полонської міської територіальної громади за рахунок місцевих податків і зборів
3. Напрями підвищення ефективності формування доходів місцевого бюджету полонської міської територіальної громади за рахунок місцевих податків і зборів

Перелік графічного матеріалу : 4 таблиці, 24 рисунки.

Дата видачі завдання «10» жовтня 2024 р.

Керівник магістерської
кваліфікаційної роботи _____

Юлія НЕГОДА

Завдання прийняв до
виконання _____

Олександр ГУСЕНКО

РЕФЕРАТ

Гусенко О.А. Роль місцевих податків і зборів у формуванні місцевих бюджетів (на прикладі Полонської міської територіальної громади). – Кваліфікаційна робота магістра за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок». – Національний університет біоресурсів і природокористування України, Київ, 2025.

Магістерська кваліфікаційна робота присвячена дослідженню ролі місцевих податків і зборів у формуванні доходів місцевих бюджетів України в умовах фінансової децентралізації та воєнного стану. Робота виконана на 100 сторінках, містить 15 таблиць, 8 рисунків, 3 додатки. Список використаних джерел налічує 90 найменувань.

Об'єкт дослідження – процес формування доходів місцевого бюджету Полонської міської територіальної громади за рахунок місцевих податків і зборів.

Предмет дослідження – фінансово-економічні відносини, що виникають у процесі справляння місцевих податків і зборів та їх зарахування до бюджету територіальної громади.

Мета роботи полягає в узагальненні теоретичних засад і розробці практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності справляння місцевих податків і зборів у Полонській міській територіальній громаді.

Методи дослідження: системний аналіз, порівняльний аналіз, економіко-статистичні методи, графічний метод, метод коефіцієнтів, структурно-логічний аналіз.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в поглибленні теоретичних положень щодо фіскального потенціалу місцевих податків і зборів, удосконаленні методичних підходів до оцінки ефективності їх справляння, розробці практичних рекомендацій щодо оптимізації системи місцевого оподаткування на рівні територіальної громади.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості використання запропонованих рекомендацій органами місцевого самоврядування Полонської міської територіальної громади для підвищення

ефективності мобілізації місцевих податків і зборів, зміцнення фінансової автономії громади та забезпечення сталого розвитку територій.

Ключові слова: місцеві податки, місцеві збори, місцевий бюджет, територіальна громада, фінансова децентралізація, податок на нерухоме майно, плата за землю, єдиний податок, фіскальна ефективність.

ЗМІСТ

ВСТУП	8
РОЗДІЛ 1	12
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ МІСЦЕВИХ ПОДАТКІВ І ЗБОРІВ У СИСТЕМІ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ	12
1.1. Економічна сутність і фіскальне значення місцевих податків і зборів.....	12
1.2. Нормативно-правове регулювання справляння місцевих податків і зборів в Україні ..	16
1.3. Вітчизняний і зарубіжний досвід організації місцевого оподаткування	20
Висновки до розділу 1	24
РОЗДІЛ 2	26
АНАЛІЗ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВОГО БЮДЖЕТУ ПОЛОНСЬКОЇ МІСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ ЗА РАХУНОК МІСЦЕВИХ ПОДАТКІВ І ЗБОРІВ	26
2.1. Організаційно-економічна характеристика Полонської міської територіальної громади та структура доходів місцевого бюджету	26
2.2. Динаміка та структура надходжень місцевих податків і зборів до бюджету Полонської міської територіальної громади	39
2.3. Оцінка фіскальної ефективності місцевих податків і зборів у Полонській міській територіальній громаді.....	56
Висновки до розділу 2	59
РОЗДІЛ 3	61
НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВОГО БЮДЖЕТУ ПОЛОНСЬКОЇ МІСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ ЗА РАХУНОК МІСЦЕВИХ ПОДАТКІВ І ЗБОРІВ	61
3.1. Удосконалення механізму адміністрування місцевих податків і зборів у Полонській міській територіальній громаді	61
3.2. Заходи щодо розширення податкової бази та оптимізації ставок місцевих податків і зборів.....	67
3.3. Оцінка сукупного фіскального ефекту від впровадження запропонованих заходів та прогноз надходжень місцевих податків і зборів	76
Висновки до розділу 3	81
ВИСНОВКИ	83
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	91

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ВВП – валовий внутрішній продукт

ВПО – внутрішньо переміщені особи

ДПС – Державна податкова служба України

ДПСУ – Державна податкова служба України

ЄП – єдиний податок

ЗУ – Закон України

ОМС – органи місцевого самоврядування

ОТГ – об'єднана територіальна громада

ПДФО – податок на доходи фізичних осіб

ПКУ – Податковий кодекс України

ПН – податкове навантаження

ССП – система спрощеного оподаткування

ТГ – територіальна громада

грн – гривня

млн – мільйон

млрд – мільярд

тис. – тисяча

ВСТУП

Актуальність теми дослідження визначається необхідністю зміцнення фінансової основи місцевого самоврядування в Україні в умовах триваючої реформи децентралізації та воєнного стану. Місцеві податки і збори становлять вагомий складову власних доходів територіальних громад, забезпечуючи фінансову спроможність органів місцевого самоврядування виконувати покладені на них функції та надавати якісні публічні послуги населенню [22].

За період 2020-2024 років система місцевого оподаткування в Україні зазнала суттєвих трансформацій. Повномасштабна агресія російської федерації спричинила значне скорочення надходжень до місцевих бюджетів через зменшення економічної активності, міграційні процеси та руйнування податкової бази в прифронтових регіонах [23]. Водночас вилучення «військового» податку на доходи фізичних осіб до державного бюджету з жовтня 2023 року послабило ресурсну базу територіальних громад, особливо тилкових, де розташовані військові частини [25].

У 2024 році доходи місцевих бюджетів України знизилися майже на 5% порівняно з попереднім роком, досягнувши 493,8 млрд грн [23]. Податкові надходження становили 316,4 млрд грн, з яких власне місцеві податки і збори забезпечили 85,3 млрд грн, або 17,3% загальних доходів місцевих бюджетів [23]. Найбільшу питому вагу в структурі місцевого оподаткування посідає плата за землю – 62,8 млрд грн, податок на нерухоме майно – 11,4 млрд грн, єдиний податок продемонстрував надходження на рівні 50,1 млрд грн [24].

Полонська міська територіальна громада, утворена у 2015 році в межах реформи децентралізації, належить до громад середнього розміру Хмельницької області [38]. Дослідження особливостей формування доходів бюджету громади за рахунок місцевих податків і зборів набуває особливої актуальності з огляду на необхідність забезпечення фінансової стійкості та

автономії територіальної громади в умовах обмежених бюджетних ресурсів [37].

Аналіз наукових праць Л.В. Лисяк, А.І. Кушнір [21], Р.Й. Бачо, Н.М. Гапак [6], Р.С. Сороки [45], О.Г. Волкової [15], П.М. Фугело [51] засвідчує недостатнє висвітлення питань підвищення фіскальної ефективності місцевих податків і зборів на рівні окремих територіальних громад. Особливого значення набуває дослідження можливостей оптимізації системи місцевого оподаткування в умовах воєнного стану, коли громади потребують додаткових фінансових ресурсів для забезпечення життєдіяльності населення та підтримки критичної інфраструктури.

Недостатня розробленість теоретичних і методичних засад підвищення ролі місцевих податків і зборів у формуванні доходів місцевих бюджетів, а також практична потреба територіальних громад у зміцненні власної дохідної бази обумовлюють актуальність обраної теми дослідження.

Мета роботи полягає в узагальненні теоретичних засад і розробці практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності справляння місцевих податків і зборів та зміцнення фінансової спроможності Полонської міської територіальної громади.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких **завдань**:

1. розкрити економічну сутність і фіскальне значення місцевих податків і зборів у системі доходів місцевих бюджетів;
2. дослідити нормативно-правове регулювання справляння місцевих податків і зборів в Україні;
3. проаналізувати вітчизняний і зарубіжний досвід організації місцевого оподаткування;
4. надати організаційно-економічну характеристику Полонської міської територіальної громади та визначити структуру доходів місцевого бюджету;
5. проаналізувати динаміку та структуру надходжень місцевих податків і зборів до бюджету Полонської громади;

6. оцінити фіскальну ефективність місцевих податків і зборів на прикладі досліджуваної територіальної громади;
7. визначити напрями підвищення ефективності справляння місцевих податків і зборів у Полонській міській територіальній громаді;
8. розробити механізм оптимізації ставок місцевих податків з урахуванням податкостроможності платників;
9. обґрунтувати заходи щодо розширення бази оподаткування та підвищення рівня адміністрування місцевих податків і зборів.

Об'єктом дослідження виступає процес формування доходів місцевого бюджету Полонської міської територіальної громади за рахунок місцевих податків і зборів.

Предметом дослідження є фінансово-економічні відносини, що виникають у процесі справляння місцевих податків і зборів та їх зарахування до бюджету територіальної громади.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети та вирішення визначених завдань у роботі застосовано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів дослідження. Метод системного аналізу використано для з'ясування сутності місцевих податків і зборів як елемента податкової системи та їх ролі у формуванні доходів місцевих бюджетів. Порівняльний аналіз застосовано для вивчення вітчизняного та зарубіжного досвіду організації місцевого оподаткування. Економіко-статистичні методи (групування, середніх і відносних величин, рядів динаміки) використано для аналізу показників надходжень місцевих податків і зборів до бюджету Полонської громади за 2020-2024 роки. Графічний метод застосовано для наочного відображення динаміки та структури податкових надходжень. Метод коефіцієнтів використано для оцінки фіскальної ефективності місцевих податків і зборів. Структурно-логічний аналіз застосовано для формулювання висновків і розробки практичних рекомендацій щодо підвищення ролі місцевих податків і зборів у формуванні доходів місцевого бюджету територіальної громади.

Інформаційна база дослідження. Дослідження виконано на основі положень чинного законодавства України, зокрема Податкового кодексу України [35], Бюджетного кодексу України [7], законодавчих актів щодо місцевого самоврядування, нормативних документів Державної податкової служби України [33], Міністерства фінансів України [12], наукових праць вітчизняних і зарубіжних учених з питань місцевих фінансів і податків, статистичних даних Державної служби статистики України [30], звітів про виконання місцевих бюджетів [24], офіційних даних виконавчого комітету Полонської міської ради [4], матеріалів наукових конференцій, публікацій у фахових виданнях, інформаційних ресурсів мережі Інтернет.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ МІСЦЕВИХ ПОДАТКІВ І ЗБОРІВ У СИСТЕМІ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

1.1. Економічна сутність і фіскальне значення місцевих податків і зборів

Місцеві податки і збори становлять фундаментальний елемент фінансової основи місцевого самоврядування, забезпечуючи автономію та спроможність територіальних громад виконувати покладені на них функції. Економічна природа місцевих податків полягає у відносинах розподілу та перерозподілу вартості валового внутрішнього продукту між державою, територіальними громадами та платниками податків з метою формування фінансових ресурсів для задоволення суспільних потреб на місцевому рівні.

Р.С. Сорока визначає місцеві податки і збори як «обов'язкові платежі, що справляються на певній адміністративно-територіальній одиниці та сплачуються до місцевих бюджетів для виконання останніми покладених на них функцій» [45, с. 89]. Дослідниця акцентує увагу на фіскальній ролі місцевих податків у системі доходів місцевих бюджетів, підкреслюючи їх значення для забезпечення фінансової незалежності територіальних громад.

Комплексне визначення економічної сутності місцевих податків надає О.Г. Волкова, яка трактує місцеві податки як «інструмент фіскального регулювання, що забезпечує мобілізацію фінансових ресурсів до місцевих бюджетів та створює передумови для збалансованого розвитку територій» [15, с. 3]. Авторка наголошує на подвійній природі місцевих податків – фіскальній і регулюючій, що дозволяє органам місцевого самоврядування не лише наповнювати бюджети, а й впливати на економічну поведінку суб'єктів господарювання та населення на відповідній території.

П.М. Фугело розглядає місцеві податки і збори через призму їх ролі у «фінансовому забезпеченні реалізації власних повноважень органів місцевого самоврядування» [51, с. 107]. Науковець підкреслює, що ефективність

функціонування місцевого самоврядування прямо залежить від достатності надходжень місцевих податків і зборів, що зумовлює необхідність постійного вдосконалення механізму їх справляння та розширення податкової бази.

Згідно з нормами чинного законодавства, місцеві податки встановлюються відповідно до переліку і в межах граничних розмірів ставок, визначених Податковим кодексом України [35]. Сільські, селищні, міські ради та ради об'єднаних територіальних громад приймають рішення про встановлення місцевих податків та зборів, визначаючи об'єкт оподаткування, платника податків і зборів, розмір ставки, податковий період та інші обов'язкові елементи [43].

Станом на 2024-2025 роки до місцевих податків в Україні належать: податок на майно (включає податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, транспортний податок, плату за землю) та єдиний податок [24]. До місцевих зборів віднесено: збір за місця для паркування транспортних засобів і туристичний збір [33]. Місцеві ради обов'язково встановлюють єдиний податок та податок на майно в частині транспортного податку та плати за землю, тоді як податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, збір за місця для паркування транспортних засобів і туристичний збір встановлюються за рішенням місцевих рад у межах їх повноважень [24].

Фіскальне значення місцевих податків і зборів проявляється у їх частці в доходах місцевих бюджетів. Аналіз виконання місцевих бюджетів України за 2024 рік засвідчує, що податкові надходження становили 316,4 млрд грн, або 64% загальних доходів місцевих бюджетів [23]. При цьому власне місцеві податки і збори забезпечили надходження на рівні 85,3 млрд грн, що становить 17,3% загальних доходів місцевих бюджетів [25]. Найбільшу питому вагу в структурі місцевого оподаткування посідає плата за землю – 62,8 млрд грн, податок на нерухоме майно – 11,4 млрд грн, єдиний податок забезпечив надходження 50,1 млрд грн [24].

Структура надходжень місцевих податків і зборів до бюджетів територіальних громад протягом січня-серпня 2025 року характеризується збереженням провідної ролі плати за землю. Місцеві бюджети отримали 29,7

млрд грн плати за землю, що на 14,5%, або на 3,7 млрд грн більше, ніж у відповідному періоді 2024 року [36]. Зростання надходжень від плати за землю зумовлене індексацією нормативної грошової оцінки земель, підвищенням ставок земельного податку окремими територіальними громадами та покращенням адміністрування податку.

Л.В. Лисяк та А.І. Кушнір досліджують місцеві податки і збори через призму забезпечення фінансової стійкості місцевих бюджетів, визначаючи останню як «здатність місцевого бюджету забезпечувати ефективне виконання функцій органів місцевого самоврядування в умовах впливу внутрішніх і зовнішніх чинників» [21, с. 472]. Дослідники наголошують, що зміцнення фінансової стійкості місцевих бюджетів потребує насамперед розширення власної дохідної бази, ключовою складовою якої виступають місцеві податки і збори.

Р.Й. Бачо, Н.М. Гапак акцентують увагу на ролі місцевих податків і зборів у забезпеченні фінансової безпеки органів місцевого самоврядування, трактуючи фінансову безпеку як «такий стан місцевих фінансів, за якого забезпечується збалансованість і стійкість місцевих бюджетів, достатність фінансових ресурсів для виконання органами місцевого самоврядування покладених на них функцій» [6, с. 18]. Науковці підкреслюють, що місцеві податки і збори, на відміну від закріплених за місцевими бюджетами загальнодержавних податків, надають територіальним громадам більшу фінансову автономію, оскільки органи місцевого самоврядування мають повноваження встановлювати ставки місцевих податків у межах, визначених законодавством.

Фіскальна ефективність місцевих податків і зборів характеризується відношенням фактичних надходжень податку до податкового потенціалу території. А.А. Славкова визначає податковий потенціал місцевих бюджетів як «максимально можливу суму податкових надходжень, яку можна отримати з наявної на території податкової бази за умови ефективного адміністрування податків» [44, с. 211]. Дослідниця констатує, що фактичні надходження місцевих податків і зборів в Україні суттєво відстають від їх фіскального

потенціалу через низку причин: недосконалість адміністрування, наявність податкових пільг, існування тіньового сектору економіки, ухилення від сплати податків.

М.Л. Лучишин досліджує роль податків і зборів у доходах місцевих бюджетів, підкреслюючи, що «підвищення питомої ваги місцевих податків і зборів у структурі доходів місцевих бюджетів є пріоритетним напрямом зміцнення фінансової основи місцевого самоврядування» [22, с. 63]. Науковець наголошує на необхідності розширення переліку місцевих податків, надання органам місцевого самоврядування більшої самостійності у встановленні ставок та наданні пільг, посилення відповідальності за ухилення від сплати місцевих податків.

Економічний зміст місцевих податків і зборів проявляється також у їх регулюючій функції. В.П. Горин, В.М. Булавинець розглядають плату за землю як «інструмент фіскального регулювання суспільного добробуту», що дозволяє органам місцевого самоврядування стимулювати раціональне використання земельних ресурсів, забезпечувати надходження коштів для розвитку інфраструктури [16, с. 47]. Дослідники обґрунтовують необхідність диференціації ставок земельного податку залежно від цільового призначення земель, їх місцезнаходження та якісних характеристик.

Фіскальне значення місцевих податків і зборів посилилося в умовах реформи децентралізації, розпочатої в Україні у 2014 році. Передача повноважень та ресурсів на місцевий рівень супроводжувалася розширенням фінансової автономії територіальних громад, ключовим елементом якої виступають власні доходи, зокрема місцеві податки і збори. О. Гриценко констатує, що «роль місцевих податків у формуванні доходів місцевих бюджетів зростає, проте їх фіскальний потенціал використовується не повною мірою» [17, с. 325]. Дослідник виділяє основні проблеми функціонування системи місцевого оподаткування в Україні: обмежений перелік місцевих податків, недостатні повноваження органів місцевого самоврядування щодо встановлення податкових ставок, низька ефективність адміністрування.

Повномасштабна агресія російської федерації проти України з лютого 2022 року суттєво вплинула на формування доходів місцевих бюджетів, зокрема на надходження місцевих податків і зборів. А. Іванова досліджує вплив податкової компоненти на фінансове забезпечення місцевих бюджетів в умовах воєнного стану, констатує, що «вилучення військового ПДФО до державного бюджету значно послабило ресурсну базу територіальних громад, особливо тилкових» [19, с. 3]. Науковець підкреслює, що в умовах воєнного стану зростає роль місцевих податків і зборів як стабільного джерела доходів місцевих бюджетів, що підвищує актуальність підвищення ефективності їх справляння та адміністрування.

1.2. Нормативно-правове регулювання справляння місцевих податків і зборів в Україні

Правові засади функціонування місцевих податків і зборів в Україні закладені Конституцією України, Податковим кодексом України, Бюджетним кодексом України та рішеннями органів місцевого самоврядування про встановлення місцевих податків і зборів. Конституцією України закріплено право територіальних громад встановлювати місцеві податки і збори відповідно до закону [статтю 143]. Конституційна норма визначає правову основу фінансової автономії місцевого самоврядування, передбачаючи, що територіальні громади мають власні бюджети, доходна частина яких формується, зокрема, за рахунок місцевих податків і зборів.

Базовим нормативно-правовим актом, що регулює відносини у сфері справляння місцевих податків і зборів, виступає Податковий кодекс України, прийнятий 02 грудня 2010 року № 2755-VI [35]. Кодекс визначає вичерпний перелік місцевих податків і зборів, встановлює загальні засади їх справляння, граничні розміри ставок, порядок адміністрування. Згідно зі статтею 10 Податкового кодексу, до місцевих податків належать: податок на майно та єдиний податок. До місцевих зборів віднесено: збір за місця для паркування транспортних засобів і туристичний збір [35].

Податок на майно включає три складові: податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки; транспортний податок; плату за землю. Кожна складова податку на майно регулюється окремим розділом Податкового кодексу, що визначає платників, об'єкт оподаткування, базу оподаткування, ставки податку, податковий період, порядок обчислення та сплати податку [35].

Стаття 12 Податкового кодексу визначає повноваження сільських, селищних, міських рад та рад об'єднаних територіальних громад щодо встановлення місцевих податків і зборів [43]. Зокрема, місцеві ради при прийнятті рішення про встановлення місцевих податків та зборів обов'язково визначають об'єкт оподаткування, платника податків і зборів, розмір ставки, податковий період та інші обов'язкові елементи з дотриманням критеріїв, встановлених Податковим кодексом для відповідного місцевого податку чи збору [43]. Місцеві ради встановлюють ставки місцевих податків у межах, передбачених Кодексом, приймають рішення про надання податкових пільг зі сплати місцевих податків і зборів.

Підпункт 12.3.3 пункту 12.3 статті 12 Податкового кодексу встановлює порядок інформування контролюючих органів про прийняті рішення щодо місцевих податків і зборів [43]. Органи місцевого самоврядування зобов'язані протягом десяти днів з дня прийняття рішення, але не пізніше 25 липня року, що передує бюджетному періоду, надіслати до контролюючого органу інформацію про ставки та пільги. Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику, не пізніше 25 вересня оприлюднює на офіційному веб-сайті зведену інформацію про розмір та дату встановлення ставок місцевих податків і зборів [24].

Якщо до 15 липня року, що передує бюджетному періоду, місцева рада не прийняла рішення про встановлення відповідних місцевих податків і зборів, що є обов'язковими згідно з нормами Податкового кодексу, такі податки справляються із застосуванням ставок, які діяли до 31 грудня попереднього року [46]. Ця норма забезпечує безперервність надходжень місцевих податків і зборів до бюджетів територіальних громад навіть за відсутності нових рішень

місцевих рад. Бюджетний кодекс України встановлює порядок зарахування місцевих податків і зборів до відповідних місцевих бюджетів [7]. Згідно зі статтею 64 Кодексу, до доходів загального фонду бюджетів сільських, селищних, міських територіальних громад належать надходження від місцевих податків і зборів, встановлених Податковим кодексом та рішеннями відповідних рад. Усі надходження від місцевих податків і зборів у повному обсязі зараховуються до бюджетів територіальних громад, на території яких розташовані об'єкти оподаткування [7]. Нормативно-правове регулювання окремих видів місцевих податків здійснюється відповідними розділами Податкового кодексу. Податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, регулюється статтями 265-267 Кодексу [35]. Платниками виступають фізичні та юридичні особи, у власності яких перебуває об'єкт житлової та нежитлової нерухомості. Базою оподаткування для житлової нерухомості є загальна площа об'єкта, що перевищує 60 квадратних метрів для квартири та 120 квадратних метрів для будинку. Для нежитлової нерухомості базою оподаткування виступає загальна площа об'єкта. Ставки податку встановлюються місцевими радами залежно від типу, місця розташування та площі об'єкта в межах граничних розмірів, визначених Кодексом [35].

Транспортний податок справляється з легкових автомобілів, виготовлених не раніше п'яти років від дня виготовлення, середньоринкова вартість яких становить понад 375 розмірів мінімальної заробітної плати, встановленої на 1 січня податкового року [35]. Ставки транспортного податку встановлюються місцевими радами залежно від об'єму циліндрів двигуна та років, що минули з року випуску транспортного засобу.

Плата за землю включає земельний податок та орендну плату за земельні ділянки державної та комунальної власності [35]. Базою оподаткування виступає нормативна грошова оцінка земельних ділянок. Ставки земельного податку диференційовані залежно від категорії земель, їх цільового призначення та місцезнаходження. Для земель сільськогосподарського призначення ставки встановлюються у відсотках від нормативної грошової оцінки одиниці площі. Для земель несільськогосподарського призначення

ставки встановлюються у відсотках від нормативної грошової оцінки земельних ділянок [35]. Єдиний податок регулюється розділом XIV Податкового кодексу та є спрощеною системою оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва [35]. Платниками виступають фізичні особи-підприємці та юридичні особи, які відповідають критеріям віднесення до платників єдиного податку. Кодекс передбачає чотири групи платників єдиного податку з диференційованими ставками та обмеженнями щодо обсягів доходу, чисельності працівників, видів діяльності. Ставки єдиного податку для платників першої та другої груп встановлюються місцевими радами у межах граничних розмірів, визначених Кодексом [35].

Збір за місця для паркування транспортних засобів справляється з юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, що надають послуги з паркування [35]. Ставки збору встановлюються місцевими радами залежно від місця розташування, типу та площі майданчика для паркування. Туристичний збір справляється з внутрішнього туризму та сплачується особами, які прибули на відпочинок та проживають у місцях тимчасового розміщення [35]. Ставка збору встановлюється місцевими радами у межах до 1% від розміру мінімальної заробітної плати за добу.

В.О. Шаповал досліджує інститут місцевих податків та зборів в Україні крізь призму правових засад та тенденцій розвитку, констатує, що «чинне законодавче регулювання місцевих податків і зборів потребує вдосконалення у напрямі розширення повноважень органів місцевого самоврядування» [52, с. 104]. Науковець наголошує на необхідності законодавчого закріплення права місцевих рад встановлювати додаткові місцеві податки і збори у межах, визначених законом, з метою зміцнення фінансової основи територіальних громад.

Нормативно-правове регулювання місцевих податків і зборів в умовах воєнного стану зазнало певних особливостей. О.В. Кузьменко, В.Г. Чорна аналізують особливості сплати підприємствами місцевих податків під час дії правового режиму воєнного стану, зазначаючи, що «законодавство передбачає можливість надання відстрочення та розстрочення сплати податків, звільнення

від фінансових санкцій для платників, які зазнали негативного впливу внаслідок збройної агресії» [20, с. 55]. Дослідники підкреслюють, що органи місцевого самоврядування мають право приймати рішення про звільнення від сплати місцевих податків та зборів або зменшення їх розміру для окремих категорій платників.

1.3. Вітчизняний і зарубіжний досвід організації місцевого оподаткування

Аналіз вітчизняного та зарубіжного досвіду організації місцевого оподаткування дозволяє виявити ефективні практики, що можуть бути адаптовані до умов функціонування територіальних громад в Україні. Система місцевого оподаткування в Україні пройшла значну трансформацію протягом останніх десятиліть, зокрема у зв'язку з реформою децентралізації, розпочатою у 2014-2015 роках. Вітчизняний досвід свідчить про поступове збільшення ролі місцевих податків і зборів у формуванні доходів місцевих бюджетів. За період 2015-2024 років надходження місцевих податків і зборів зросли з 26,9 млрд грн до 85,3 млрд грн, або у 3,2 раза [2, 23]. Проте частка місцевих податків і зборів у загальних доходах місцевих бюджетів залишається відносно стабільною на рівні 16-18%, що свідчить про необхідність подальшого нарощування фіскального потенціалу місцевого оподаткування [25]. Аналіз виконання місцевих бюджетів України за 2023-2024 роки засвідчує неоднозначні тенденції. У 2024 році доходи місцевих бюджетів знизилися майже на 5% порівняно з 2023 роком, що зумовлено насамперед вилученням «військового» податку на доходи фізичних осіб до державного бюджету [23, 29]. Водночас надходження від власне місцевих податків і зборів продемонстрували позитивну динаміку. Плата за землю зросла на 14,5%, податок на нерухоме майно – на 8,3%, єдиний податок – на 6,7% [27].

Структура місцевих податків в Україні характеризується домінуванням плати за землю, частка якої становить близько 74% загальних надходжень місцевих податків і зборів [4]. Єдиний податок забезпечує близько 19%,

податок на нерухоме майно – 4%, транспортний податок, туристичний збір та збір за місця для паркування транспортних засобів у сукупності дають близько 3% надходжень [5]. Така структура свідчить про недостатню диверсифікацію джерел доходів місцевих бюджетів та необхідність активізації роботи з розширення бази оподаткування нерухомого майна. К. Швабій, Т. Богдан, М. Джус, Т. Кошук, Н. Новицька, М. Пасічний, І. Онищук, Ю. Остріщенко провели діагностику системи місцевого оподаткування України, виявивши основні проблеми [53]: обмежений перелік місцевих податків; недостатні повноваження органів місцевого самоврядування щодо встановлення ставок податків; низька ефективність адміністрування місцевих податків; наявність значної кількості пільг, що зменшують податкову базу; недосконалість механізмів оцінки об'єктів оподаткування.

І. Назаркевич, Т. Коваль аналізують перспективи реформування системи місцевого оподаткування в Україні, визначаючи основні напрями та інструменти [25]: розширення переліку місцевих податків; надання органам місцевого самоврядування більшої автономії у встановленні ставок; удосконалення механізмів оцінки нерухомого майна; посилення адміністрування місцевих податків; запровадження електронних сервісів для платників. Дослідники підкреслюють, що реформування системи місцевого оподаткування має здійснюватися комплексно, з урахуванням фіскальних, економічних та соціальних наслідків запропонованих змін.

Досвід функціонування місцевого оподаткування у розвинених країнах світу демонструє значну різноманітність підходів до організації податкових систем на місцевому рівні. Проте можна виділити спільні риси, характерні для більшості країн: забезпечення фінансової автономії місцевого самоврядування через власні податкові джерела; чітке законодавче розмежування повноважень між рівнями влади щодо встановлення та справляння податків; ефективне адміністрування місцевих податків; використання сучасних інформаційних технологій [56, 58].

Система місцевого оподаткування у Канаді характеризується значною децентралізацією та широкими повноваженнями провінційних і

муніципальних органів влади [53, 55]. Структура податкових надходжень представлена трьома рівнями: федеральним (48% державних доходів), провінційним (42%) та місцевим (10%) [55]. Основним джерелом доходів місцевих бюджетів виступає податок на нерухомість, що становить до 85-90% власних доходів муніципалітетів. Базою оподаткування є ринкова вартість нерухомості, що періодично переоцінюється. Ставки податку встановлюються місцевими радами залежно від потреб у фінансуванні місцевих видатків [53].

Досвід Канади демонструє ефективність податку на нерухомість як стабільного джерела доходів місцевих бюджетів. Перевагами цього податку є: прив'язка до реальної вартості майна, що забезпечує справедливість оподаткування; стабільність надходжень; складність ухилення від сплати; безпосередній зв'язок між сплатою податку та отриманням місцевих публічних послуг [53]. Механізм фіскального федералізму в Канаді долає проблеми вертикального та горизонтального фінансового дисбалансу через систему міжбюджетних трансфертів [53].

У США система місцевого оподаткування характеризується значною автономією органів місцевого самоврядування у визначенні видів і ставок місцевих податків [60]. Основним джерелом доходів місцевих бюджетів також виступає податок на нерухомість (property tax), що становить близько 70-75% власних доходів муніципалітетів. База оподаткування визначається на основі оціночної вартості майна, що встановлюється незалежними оцінювачами. Ставки податку диференційовані залежно від типу нерухомості та місця розташування [27].

Особливістю американської системи місцевого оподаткування є активне використання податкових пільг для стимулювання економічного розвитку територій [60]. Муніципалітети надають податкові канікули, знижені ставки податків для підприємств, що створюють нові робочі місця, інвестують у розвиток інфраструктури. Більшість податкових пільг у США має на меті підтримати довгострокове економічне зростання, на відміну від України, де податкові пільги використовуються переважно з метою вирішення соціальних питань [60].

Європейські країни демонструють різноманітні моделі організації місцевого оподаткування залежно від ступеня централізації державного управління та традицій фінансової автономії місцевого самоврядування [27]. У скандинавських країнах (Швеція, Данія, Фінляндія) місцеві податки забезпечують до 50-60% доходів місцевих бюджетів. Основним джерелом виступає місцевий прибутковий податок, ставки якого встановлюються муніципалітетами. Податок на нерухомість також справляється, але його частка є значно меншою порівняно з англосаксонськими країнами [27].

У Німеччині система місцевого оподаткування включає близько 50 видів податків [56]. Найбільше фіскальне значення мають: промисловий податок, частка надходжень від якого становить близько 40% доходів муніципалітетів; податок на нерухомість; частка доходів від загальнодержавного прибуткового податку та податку на додану вартість, що зараховується до місцевих бюджетів [56]. Муніципалітети мають право встановлювати ставки промислового податку та податку на нерухомість у межах, визначених федеральним законодавством.

У Франції місцеві податки забезпечують близько 30-35% доходів місцевих бюджетів. Основними місцевими податками виступають: податок на житлову нерухомість; податок на нежитлову нерухомість; податок на незабудовані земельні ділянки; підприємницький податок [27]. Муніципалітети мають обмежені повноваження щодо встановлення ставок місцевих податків, що визначаються у межах, встановлених національним законодавством.

Польський досвід організації місцевого оподаткування є особливо цікавим для України з огляду на схожість соціально-економічних умов та історію трансформаційних процесів. У Польщі до місцевих податків належать: податок на нерухомість; податок на сільськогосподарську діяльність; лісовий податок; податок на транспортні засоби; податок на собак; місцевий збір. Ставки податків встановлюються органами місцевого самоврядування у межах максимальних розмірів, визначених національним законодавством.

М. Віхер аналізує особливості європейського досвіду місцевого оподаткування, виділяючи спільні риси організації податкових систем на місцевому рівні в країнах ЄС [13]: законодавче закріплення переліку місцевих податків на національному рівні; надання муніципалітетам права встановлювати ставки місцевих податків у межах, визначених законодавством; використання ринкової або кадастрової оцінки майна як бази оподаткування нерухомості; застосування диференційованих ставок податків залежно від типу об'єкта оподаткування; ефективне адміністрування місцевих податків через електронні сервіси.

Висновки до розділу 1

Порівняльний аналіз вітчизняної та зарубіжних систем місцевого оподаткування дозволяє виділити основні відмінності. По-перше, в Україні частка місцевих податків у доходах місцевих бюджетів (16-18%) є значно нижчою порівняно з розвиненими країнами (30-60%), що обмежує фінансову автономію територіальних громад. По-друге, перелік місцевих податків в Україні є вужчим порівняно з більшістю європейських країн. По-третє, органи місцевого самоврядування в Україні мають обмежені повноваження щодо встановлення ставок місцевих податків порівняно із зарубіжними муніципалітетами.

По-четверте, в Україні зберігається домінування плати за землю в структурі місцевих податків (74%), тоді як у розвинених країнах переважає податок на нерухомість або місцевий прибутковий податок. По-п'яте, адміністрування місцевих податків в Україні здійснюється переважно державними податковими органами, тоді як у багатьох зарубіжних країнах муніципалітети мають власні служби з адміністрування місцевих податків або делегують ці повноваження спеціалізованим агенціям.

Узагальнення вітчизняного та зарубіжного досвіду організації місцевого оподаткування дозволяє сформулювати основні напрями вдосконалення системи місцевих податків і зборів в Україні: розширення переліку місцевих податків шляхом запровадження податку на нерухомість на основі ринкової

вартості майна; надання органам місцевого самоврядування більшої автономії у встановленні ставок місцевих податків; удосконалення механізмів оцінки об'єктів оподаткування; посилення адміністрування місцевих податків через запровадження електронних сервісів; передача окремих повноважень з адміністрування місцевих податків від державних податкових органів до органів місцевого самоврядування; скорочення податкових пільг та оптимізація їх надання.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВОГО БЮДЖЕТУ ПОЛОНСЬКОЇ МІСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ ЗА РАХУНОК МІСЦЕВИХ ПОДАТКІВ І ЗБОРІВ

2.1. Організаційно-економічна характеристика Полонської міської територіальної громади та структура доходів місцевого бюджету

Полонська міська територіальна громада утворена 13 серпня 2015 року внаслідок добровільного об'єднання Полонської міської ради та десяти сільських рад Полонського району Хмельницької області в рамках реформи децентралізації влади [38]. Громада розташована в північно-західній частині Хмельницької області, адміністративним центром є місто Полонне, відстань до обласного центру становить 104 кілометри. Площа громади становить 617,7 км², населення налічує 32 658 осіб станом на початок 2025 року [7]. У складі громади функціонує 35 населених пунктів: одне місто та 34 села, об'єднані у 13 старостинських округів, що забезпечує ефективне надання адміністративних і соціальних послуг населенню [38].

Географічне розташування Полонської громади має стратегічне значення для соціально-економічного розвитку території. Громада межує з Рівненською областю на заході та з Житомирською областю на півдні, через територію проходять важливі транспортні магістралі регіонального значення. Автомобільна дорога Т-18-09 з'єднує громаду з обласним центром Хмельницьким та Рівненською областю, забезпечуючи транспортну доступність для перевезення пасажирів і вантажів [55]. Через місто Полонне проходить залізнична лінія Шепетівка-Бердичів, на якій розташовані дві залізничні станції — Полонне та Понінка, що створює додаткові можливості для розвитку вантажних і пасажирських перевезень [55].

Природно-кліматичні умови території громади сприятливі для ведення сільськогосподарського виробництва. Місто Полонне розташоване на межі лісостепової та поліської зон, на березі річки Хомора. Пересічна температура січня становить -5,6°C, липня +18,2°C, середньорічна кількість опадів — 628

мм [55]. Ґрунти представлені чорноземами опідзоленими та сірими лісовими, що забезпечує можливість вирощування широкого спектру сільськогосподарських культур. Лісистість території становить близько 18%, що є нижчою за середній показник по Хмельницькій області [38].

Історичні передумови розвитку громади мають глибоке коріння. Місто Полонне є одним з найдавніших міст України, вперше згадується в літописах 996 року [55]. Протягом століть місто відігравало важливу роль у торгівлі та ремеслах, було значним центром єврейської культури та хасидизму. У радянський період у Полонному розвинулася харчова та легка промисловість, будівельна індустрія. Після здобуття Україною незалежності економіка міста пережила структурну трансформацію, пов'язану із закриттям низькоефективних підприємств та розвитком малого і середнього підприємництва [37].

Економічну основу Полонської громади становлять підприємства різних форм власності та галузей економіки. Провідними видами економічної діяльності виступають сільське господарство, переробна промисловість, оптова та роздрібна торгівля, будівництво, транспорт [4]. Сільськогосподарський сектор представлений великими та середніми аграрними підприємствами, фермерськими господарствами, особистими селянськими господарствами населення. Основними напрямками сільськогосподарського виробництва є рослинництво (вирощування зернових культур, цукрових буряків, соняшнику, ріпаку) та тваринництво (молочне скотарство, свинарство) [55].

Промисловість громади представлена переважно підприємствами харчової галузі, що переробляють сільськогосподарську сировину. Найбільшими промисловими підприємствами виступають хлібозавод, м'ясокомбінат, молокозавод, підприємства з переробки зерна [4]. Деревообробна промисловість представлена підприємствами з виробництва меблів, столярних виробів, пиломатеріалів. Будівельна галузь включає підприємства з виробництва будівельних матеріалів, будівельно-монтажні організації [38].

Торгівля та сфера послуг відіграють важливу роль у структурі економіки громади, забезпечуючи зайнятість значної частини працездатного населення. На території громади функціонує мережа магазинів продовольчих і непродовольчих товарів, ринків, закладів громадського харчування. Розвинута мережа побутових послуг, включаючи перукарні, ательє, ремонтні майстерні, автосервіси [4].

Чисельність суб'єктів господарювання в Полонській громаді станом на початок 2024 року становила 892 одиниці, з них юридичних осіб — 247, фізичних осіб-підприємців — 645 [4]. Порівняно з 2020 роком кількість суб'єктів господарювання зросла на 68 одиниць, або на 8,2%, що свідчить про позитивні тенденції розвитку підприємницької активності навіть в умовах воєнного стану [32]. Структура суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності характеризується переважанням підприємств торгівлі (42,3%), сільського господарства (18,7%), промислового виробництва (11,2%), будівництва (8,9%), транспорту (6,4%), сфери послуг (12,5%) [4].

Розподіл суб'єктів господарювання за організаційно-правовими формами представлено в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Структура суб'єктів господарювання Полонської міської територіальної громади за організаційно-правовими формами станом на 01.01.2024 року

Організаційно-правова форма	Кількість, одиниць	Питома вага, %
Товариства з обмеженою відповідальністю	186	20,9
Приватні підприємства	34	3,8
Фермерські господарства	27	3,0
Фізичні особи-підприємці	645	72,3
Усього	892	100,0

Джерело: складено автором на основі [4, 32]

Дані таблиці 2.1 засвідчують домінування фізичних осіб-підприємців у структурі суб'єктів господарювання – 72,3% від загальної кількості. Товариства з обмеженою відповідальністю становлять 20,9%, приватні підприємства – 3,8%, фермерські господарства – 3,0%. Переважання фізичних осіб-підприємців характерне для більшості територіальних громад України та пояснюється спрощеною процедурою реєстрації, можливістю застосування спрощеної системи оподаткування, меншими адміністративними витратами [4].

Показники соціально-економічного розвитку Полонської громади за 2020-2024 роки наведено в таблиці 2.2.

Аналіз даних таблиці 2.2 засвідчує неоднозначні тенденції соціально-економічного розвитку Полонської громади протягом досліджуваного періоду. Чисельність наявного населення скоротилася на 846 осіб, або на 2,5%, що зумовлено природним скороченням населення (перевищенням смертності над народжуваністю), трудовою міграцією населення працездатного віку в інші регіони України та за кордон, а також частковою евакуацією громадян у безпечніші регіони після початку повномасштабної агресії російської федерації у лютому 2022 року [38]. Міське населення скоротилося на 634 особи (2,8%), сільське – на 212 осіб (1,9%), що свідчить про більш інтенсивне зменшення чисельності міського населення [55].

Депопуляція населення створює виклики для розвитку громади, оскільки призводить до скорочення трудових ресурсів, зменшення податкової бази, зниження попиту на товари та послуги. Водночас зменшення населення

дещо компенсується внутрішньою міграцією з інших регіонів, зокрема прибуттям внутрішньо переміщених осіб з тимчасово окупованих територій та зони активних бойових дій, хоча їх кількість є незначною [4].

Таблиця 2.2

Основні соціально-економічні показники розвитку Полонської міської територіальної громади за 2020-2024 роки

Показник	2020	2021	2022	2023	2024	Відхилення
						2024/2020
						абсолютне
Чисельність наявного населення, осіб	33504	33287	33098	32891	32658	-846
у тому числі:						
міське населення	22346	22187	22043	21876	21712	-634
сільське населення	11158	11100	11055	11015	10946	-212
Кількість суб'єктів господарювання, одиниць	824	851	867	879	892	+68
у тому числі:						
юридичні особи	231	236	241	244	247	+16
фізичні особи-підприємці	593	615	626	635	645	+52
Середньооблікова чисельність працівників, осіб	4247	4389	4512	4328	4156	-91
Середньомісячна заробітна плата, грн	9847	11523	13678	16892	19456	+9609
Рівень безробіття, %	8,4	7,8	7,3	8,1	7,9	-0,5
Обсяг реалізованої продукції, млн грн	1847,3	2134,6	2456,8	2789,4	3012,7	+1165,4
у тому числі:						
промисловість	423,7	487,2	556,8	612,3	678,4	+254,7
сільське господарство	1247,8	1456,3	1678,2	1923,7	2078,6	+830,8
торгівля та послуги	175,8	191,1	221,8	253,4	255,7	+79,9
Капітальні інвестиції, млн грн	124,7	156,3	178,9	142,6	168,4	+43,7
Роздрібний товарообіг, млн грн	487,2	534,6	589,7	623,4	678,9	+191,7

Джерело: розраховано автором на основі [4, 38, 55]

Позитивною тенденцією виступає зростання кількості суб'єктів господарювання на 8,2%, що демонструє стійкість підприємницького сектора громади навіть в умовах війни [32]. Кількість юридичних осіб зросла на 6,9%, фізичних осіб-підприємців – на 8,8%. Приріст суб'єктів господарювання відбувався переважно за рахунок реєстрації нових фізичних осіб-підприємців у сферах торгівлі, побутових послуг, транспорту, сільського господарства [4].

Частина підприємців, що релокувалися з інших регіонів України, зареєструвалися на території Полонської громади, що сприяло диверсифікації економіки та створенню нових робочих місць [38].

Середньооблікова чисельність працівників підприємств, установ та організацій громади зменшилася на 91 особу, або на 2,1%, що корелює зі скороченням населення та відображає загальнодержавні тенденції дефіциту робочої сили [4]. Скорочення зайнятості відбулося переважно у промисловості та бюджетній сфері, тоді як у сільському господарстві та торгівлі чисельність працівників залишилася стабільною [32]. Рівень безробіття коливався в межах 7,3-8,4%, демонструючи незначне зниження у 2024 році до 7,9% порівняно з 8,4% у 2020 році [38]. Позитивною тенденцією виступає зростання середньомісячної заробітної плати майже вдвічі – з 9847 грн у 2020 році до 19456 грн у 2024 році [4]. Номінальне зростання заробітної плати на 97,6% відбувалося на тлі високої інфляції (кумулятивний індекс споживчих цін за 2020-2024 роки становив близько 180%), проте реальні доходи населення також демонстрували помірне зростання на рівні 10-12%, що позитивно впливало на споживчий попит та податкові надходження до місцевого бюджету [32]. Підвищення заробітної плати відбувалося переважно за рахунок зростання мінімальної заробітної плати, індексації заробітної плати працівників бюджетної сфери, підвищення оплати праці на підприємствах реального сектору економіки [38].

Обсяг реалізованої продукції підприємствами громади зріс на 63,1%, досягнувши у 2024 році 3012,7 млн грн [4]. Найбільший приріст виробництва забезпечило сільське господарство – 830,8 млн грн (66,6%), що пояснюється сприятливими погодними умовами, високими закупівельними цінами на зернові та технічні культури, державною підтримкою аграрного сектору [32]. Промисловість збільшила обсяги виробництва на 254,7 млн грн (60,1%), переважно за рахунок харчових підприємств, що переорієнтували збут продукції на внутрішній ринок [38]. Торгівля та послуги продемонстрували зростання на 79,9 млн грн (45,4%), що відображає адаптацію підприємств сфери послуг до нових економічних умов [4].

Капітальні інвестиції продемонстрували зростання на 35,0%, досягнувши 168,4 млн грн у 2024 році [32]. У 2023 році спостерігалось тимчасове скорочення інвестицій до 142,6 млн грн через невизначеність воєнної ситуації, призупинення реалізації частини інвестиційних проектів, обмеження доступу до кредитних ресурсів [38]. У 2024 році інвестиційна активність відновилася завдяки адаптації економіки до воєнних умов, поверненню частини евакуйованих підприємств, реалізації проектів з відновлення пошкодженої інфраструктури [4]. Основними напрямками капітальних інвестицій виступали модернізація виробничих потужностей сільськогосподарських підприємств, будівництво та реконструкція об'єктів торгівлі та послуг, енергоефективні заходи [32].

Роздрібний товарообіг зріс на 39,4%, досягнувши 678,9 млн грн у 2024 році, що свідчить про збереження купівельної спроможності населення та стабільний попит на товари повсякденного вжитку [4]. Зростання роздрібного товарообігу відбувалося переважно за рахунок підвищення цін на товари, тоді як фізичні обсяги продажу зросли незначно [38].

Фінансову основу діяльності органів місцевого самоврядування Полонської громади становить місцевий бюджет, доходна частина якого формується за рахунок податкових і неподаткових надходжень, а також офіційних трансфертів з державного бюджету [32]. Бюджетний процес у громаді регулюється Бюджетним кодексом України, рішеннями Полонської міської ради про місцевий бюджет на відповідний рік, положенням про бюджетний процес у територіальній громаді [7]. Виконання бюджету здійснює виконавчий комітет Полонської міської ради через фінансове управління та розпорядників бюджетних коштів [4].

Структура доходів місцевого бюджету Полонської громади за 2020-2024 роки представлена в таблиці 2.3.

Структура доходів місцевого бюджету Полонської міської територіальної громади за 2020-2024 роки, млн грн

Показник	2020	2021	2022	2023	2024	Відхилення
						2024/2020 абсолютне
Доходи загального фонду, всього	347,8	389,6	412,3	458,9	486,7	+138,9
у тому числі:						
Податкові надходження	284,6	318,4	336,7	371,2	392,4	+107,8
з них:						
Податок на доходи фізичних осіб	187,4	211,3	224,6	248,9	256,3	+68,9
Місцеві податки і збори	56,8	62,7	68,4	74,6	82,7	+25,9
Єдиний податок	32,1	35,8	37,2	39,4	42,7	+10,6
Акцизний податок	8,3	8,6	6,5	8,3	10,7	+2,4
Неподаткові надходження	26,4	29,8	32,1	34,8	38,2	+11,8
з них:						
Доходи від власності та підприємницької діяльності	4,2	4,7	5,1	5,6	6,3	+2,1
Адміністративні послуги та збори	8,7	9,6	10,4	11,3	12,4	+3,7
Інші неподаткові надходження	13,5	15,5	16,6	17,9	19,5	+6,0
Офіційні трансферти	36,8	41,4	43,5	52,9	56,1	+19,3
з них:						
Базова дотація	12,3	14,2	15,7	18,4	19,8	+7,5
Субвенції з державного бюджету	24,5	27,2	27,8	34,5	36,3	+11,8
Доходи спеціального фонду	42,7	48,3	51,8	56,4	62,9	+20,2
Доходи разом	390,5	437,9	464,1	515,3	549,6	+159,1

Джерело: складено автором на основі [4, 32, 54]

Аналіз даних таблиці 2.3 засвідчує позитивну динаміку загальних доходів місцевого бюджету Полонської громади протягом 2020-2024 років. Загальні доходи зросли на 159,1 млн грн, або на 40,7%, досягнувши у 2024 році 549,6 млн грн [32]. Доходи загального фонду збільшилися на 138,9 млн грн, або на 40,0%, що свідчить про нарощування фінансової спроможності територіальної громади та створення стабільної бази для виконання власних і делегованих повноважень [4]. Доходи спеціального фонду продемонстрували зростання на 47,3%, досягнувши 62,9 млн грн у 2024 році, що пов'язано із збільшенням надходжень від плати за землю, надання адміністративних послуг, продажу комунального майна [38].

Податкові надходження становлять основу доходів місцевого бюджету Полонської громади, забезпечуючи у 2024 році 392,4 млн грн, або 80,6% доходів загального фонду [32]. Протягом досліджуваного періоду податкові

надходження зросли на 107,8 млн грн, або на 37,9%. Темпи зростання податкових надходжень були нижчими порівняно із загальними доходами бюджету, що зумовлено випередженням темпів приросту офіційних трансфертів [4]. Питома вага податкових надходжень у доходах загального фонду зменшилася з 81,8% у 2020 році до 80,6% у 2024 році, що відображає зростання ролі міжбюджетних трансфертів в умовах воєнного стану [38].

Найбільшу частку в структурі податкових надходжень посідає податок на доходи фізичних осіб – 256,3 млн грн у 2024 році, або 65,3% загальних податкових надходжень [32]. Зростання ПДФО на 68,9 млн грн, або на 36,8%, зумовлене підвищенням рівня заробітної плати працівників підприємств, установ та організацій громади, а також покращенням адміністрування податку, детінізацією доходів громадян [4]. Частка ПДФО в доходах загального фонду становила у 2024 році 52,7%, зменшившись на 1,2 процентних пунктів порівняно з 2020 роком [38].

Варто зазначити, що з 1 жовтня 2023 року відбулося вилучення «військового» ПДФО з грошового забезпечення військовослужбовців до державного бюджету, що негативно вплинуло на надходження до місцевих бюджетів [23]. Проте для Полонської громади цей вплив був незначним, оскільки на території громади відсутні великі військові частини, тому втрати ПДФО від військовослужбовців становили лише близько 1,2-1,5 млн грн щорічно [4]. Місцеві податки і збори забезпечили у 2024 році надходження у розмірі 82,7 млн грн, що становить 17,0% доходів загального фонду та 21,1% податкових надходжень [32]. Порівняно з 2020 роком надходження місцевих податків і зборів зросли на 25,9 млн грн, або на 45,6%, демонструючи найвищі темпи зростання серед усіх видів податкових надходжень [4]. Збільшення місцевих податків і зборів відбувалося щорічно: у 2021 році приріст становив 10,4%, у 2022 році – 9,1%, у 2023 році – 9,1%, у 2024 році – 10,9% [32]. Стабільне зростання надходжень місцевих податків і зборів зумовлене розширенням бази оподаткування, підвищенням ставок окремих податків, покращенням адміністрування, що детально розглядається у підрозділі 2.2 [38]. Єдиний податок забезпечив у 2024 році надходження 42,7 млн грн, або

8,8% доходів загального фонду [32]. Протягом 2020-2024 років надходження єдиного податку зросли на 10,6 млн грн, або на 33,0%. Зростання єдиного податку відбувалося переважно за рахунок збільшення кількості платників єдиного податку четвертої групи – сільськогосподарських товаровиробників, а також підвищення ставок єдиного податку для платників першої та другої груп рішенням Полонської міської ради [4]. Станом на початок 2024 року на обліку в податкових органах перебувало 687 платників єдиного податку, що на 72 особи, або на 11,7%, більше порівняно з 2020 роком [32].

Акцизний податок з реалізації підакцизних товарів забезпечив у 2024 році надходження 10,7 млн грн, або 2,2% доходів загального фонду [4]. Протягом досліджуваного періоду надходження акцизного податку демонстрували нестабільну динаміку: зростання у 2021 році, різке падіння у 2022 році до 6,5 млн грн через скорочення обсягів реалізації пального та алкогольних напоїв внаслідок воєнних дій, відновлення зростання у 2023-2024 роках [38]. Загалом за п'ять років надходження акцизного податку зросли на 2,4 млн грн, або на 28,9% [32].

Неподаткові надходження забезпечили у 2024 році 38,2 млн грн, або 7,8% доходів загального фонду [4]. Порівняно з 2020 роком неподаткові надходження зросли на 11,8 млн грн, або на 44,7%, демонструючи високі темпи приросту [32]. Основними складовими неподаткових надходжень виступають доходи від власності та підприємницької діяльності (6,3 млн грн у 2024 році), адміністративні послуги та збори (12,4 млн грн), інші неподаткові надходження (19,5 млн грн) [38].

Доходи від власності та підприємницької діяльності включають дивіденди від участі у капіталі комунальних підприємств, орендну плату за користування комунальним майном, доходи від продажу комунального майна [4]. Зростання цих надходжень на 50,0% зумовлене підвищенням ставок орендної плати, продажем частини невикористовуваного комунального майна, збільшенням прибутковості комунальних підприємств [32]. Адміністративні послуги та збори включають плату за надання адміністративних послуг органами місцевого самоврядування (реєстрація суб'єктів підприємницької

діяльності, надання довідок, дозволів, ліцензій), державне мито, плату за землю в частині, що зараховується до спеціального фонду [38]. Зростання надходжень від адміністративних послуг на 42,5% пояснюється збільшенням кількості наданих послуг, підвищенням тарифів на адміністративні послуги відповідно до інфляції [4]. Офіційні трансферти з державного бюджету забезпечили у 2024 році 56,1 млн грн, або 11,5% доходів загального фонду [32]. Порівняно з 2020 роком обсяг трансфертів зріс на 19,3 млн грн, або на 52,4%, демонструючи найвищі темпи зростання серед усіх джерел доходів [4]. Збільшення трансфертів зумовлене зростанням базової дотації на 61,0% до 19,8 млн грн та субвенцій з державного бюджету на 48,2% до 36,3 млн грн [38].

Базова дотація надається бюджетам територіальних громад для горизонтального вирівнювання податкоспроможності [7]. Полонська громада отримувала базову дотацію протягом усього досліджуваного періоду, оскільки індекс податкоспроможності громади був нижчим за середній по Україні [4]. Зростання базової дотації відображає погіршення відносної податкоспроможності громади порівняно із середньоукраїнським рівнем [32].

Субвенції з державного бюджету включають освітню субвенцію, медичну субвенцію, субвенцію на здійснення заходів соціально-економічної компенсації ризику населення, субвенцію на формування інфраструктури об'єднаних територіальних громад [38]. Освітня субвенція становить найбільшу частку – близько 60% загального обсягу субвенцій, медична субвенція – 25%, інші субвенції – 15% [4].

Структуру доходів загального фонду місцевого бюджету Полонської громади у 2024 році наочно відображено на рисунку 2.1.

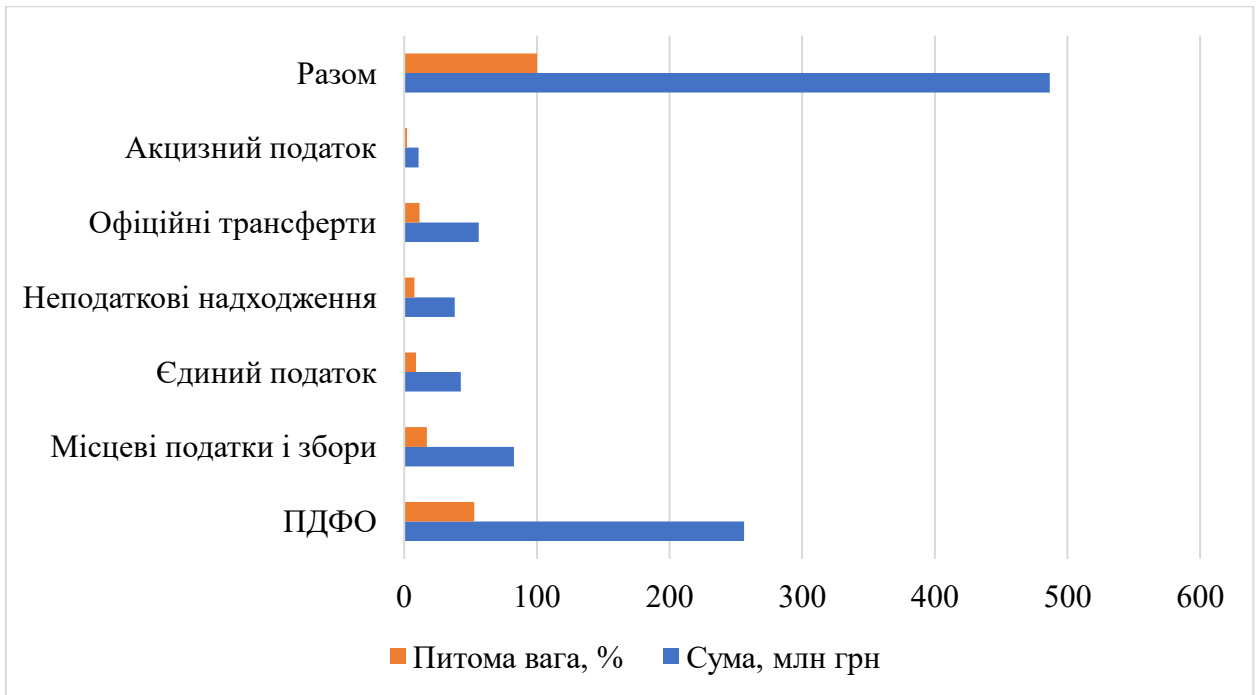

Рисунок 2.1. Структура доходів загального фонду місцевого бюджету Полонської міської територіальної громади у 2024 році, %
Джерело: побудовано автором на основі [4, 32]

Графічне зображення структури доходів дозволяє наочно ідентифікувати провідну роль податку на доходи фізичних осіб, частка якого становить понад половину доходів загального фонду [4]. Місцеві податки і збори займають друге місце за величиною надходжень, що підкреслює їх важливість для формування фінансової бази територіальної громади [32].

Динаміку основних джерел доходів місцевого бюджету Полонської громади за 2020-2024 роки представлено на рисунку 2.2.

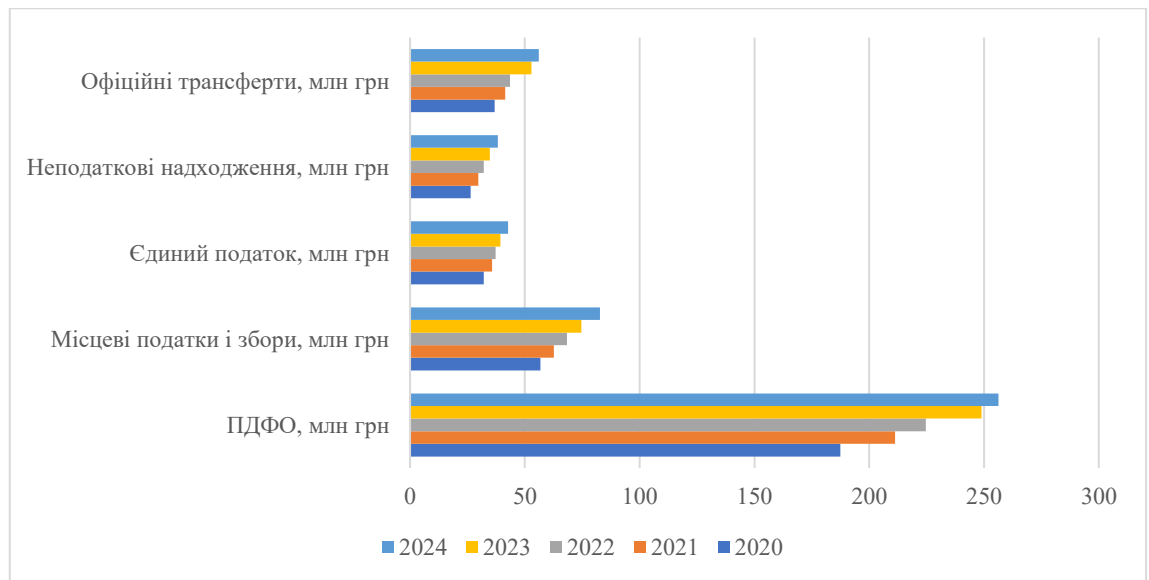

Рисунок 2.2. Динаміка основних джерел доходів місцевого бюджету Полонської міської територіальної громади за 2020-2024 роки, млн грн
Джерело: побудовано автором на основі [4, 32]

Графік наочно демонструє стійку тенденцію зростання всіх основних джерел доходів місцевого бюджету протягом досліджуваного періоду. Найвищі темпи зростання характерні для офіційних трансфертів та місцевих податків і зборів, що відображає посилення фінансової підтримки з боку держави та нарощування власного податкового потенціалу громади [4].

Структурні зрушення в доходах місцевого бюджету Полонської громади за 2020-2024 роки аналізуються в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Структура доходів загального фонду місцевого бюджету Полонської міської територіальної громади за 2020-2024 роки, %

Показник	2020	2021	2022	2023	2024	Відхилення 2024/2020, п.п.
Податкові надходження	81,8	81,7	81,7	80,9	80,6	-1,2
з них:						
Податок на доходи фізичних осіб	53,9	54,2	54,5	54,2	52,7	-1,2
Місцеві податки і збори	16,3	16,1	16,6	16,3	17,0	+0,7
Єдиний податок	9,2	9,2	9,0	8,6	8,8	-0,4
Акцизний податок	2,4	2,2	1,6	1,8	2,2	-0,2
Неподаткові надходження	7,6	7,6	7,8	7,6	7,8	+0,2
Офіційні трансферти	10,6	10,6	10,6	11,5	11,5	+0,9
Разом доходи загального фонду	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	-

Джерело: розраховано автором на основі [4, 32]

Аналіз структурних зрушень засвідчує відносну стабільність структури доходів місцевого бюджету Полонської громади з незначними змінами в питомій вазі окремих джерел [32]. Частка податкових надходжень зменшилася на 1,2 процентних пунктів, що компенсувалося збільшенням частки офіційних трансфертів на 0,9 процентних пунктів [4]. Частка місцевих податків і зборів зросла на 0,7 процентних пунктів, що свідчить про підвищення ролі власних податкових джерел у формуванні доходів бюджету [38].

2.2. Динаміка та структура надходжень місцевих податків і зборів до бюджету Полонської міської територіальної громади

Місцеві податки і збори становлять важливу складову власних доходів бюджету Полонської міської територіальної громади, забезпечуючи фінансову автономію та спроможність органів місцевого самоврядування виконувати покладені на них функції без залежності від державних трансфертів [4]. Детальний аналіз динаміки та структури надходжень місцевих податків і зборів за 2020-2024 роки дозволяє виявити тенденції їх розвитку, оцінити ефективність справляння окремих видів податків, визначити резерви зростання податкових надходжень та розробити рекомендації щодо оптимізації системи місцевого оподаткування на рівні територіальної громади [32].

Динаміка надходжень місцевих податків і зборів до бюджету Полонської громади за 2020-2024 роки представлена в таблиці 2.5.

Дані таблиці 2.5 засвідчують стійку тенденцію зростання надходжень місцевих податків і зборів до бюджету Полонської громади протягом усього досліджуваного періоду [32]. Загальна сума надходжень збільшилася з 56,8 млн грн у 2020 році до 82,7 млн грн у 2024 році, що становить приріст 25,9 млн грн, або 45,6% [4]. Щорічний приріст місцевих податків і зборів коливався від 5,9 млн грн у 2021 році до 8,1 млн грн у 2024 році, демонструючи прискорення темпів зростання в останні роки досліджуваного періоду [38].

Таблиця 2.5

**Динаміка надходжень місцевих податків і зборів до бюджету
Полонської міської територіальної громади за 2020-2024 роки**

Вид податку/збору	2020	2021	2022	2023	2024	Відхилення 2024/2020
	млн грн	млн грн	млн грн	млн грн	млн грн	
Плата за землю, всього	42,3	46,8	51,2	56,1	62,4	+20,1
у тому числі:						
Земельний податок	38,7	42,9	47,1	51,6	57,4	+18,7
Орендна плата за землю	3,6	3,9	4,1	4,5	5,0	+1,4
Податок на нерухоме майно	2,8	3,1	3,4	3,8	4,3	+1,5
у тому числі:						
Податок з житлової нерухомості	1,2	1,3	1,4	1,6	1,8	+0,6
Податок з нежитлової нерухомості	1,6	1,8	2,0	2,2	2,5	+0,9
Транспортний податок	0,9	0,7	0,8	0,9	1,1	+0,2
Туристичний збір	0,04	0,03	0,02	0,03	0,04	0,0
Разом місцеві податки і збори (без ЄП)	46,04	50,63	55,42	60,83	67,84	+21,8
Єдиний податок	10,76	12,07	12,98	13,77	14,86	+4,1
у тому числі за групами:						
1 група	0,18	0,21	0,24	0,26	0,29	+0,11
2 група	1,47	1,63	1,78	1,92	2,14	+0,67
3 група	2,34	2,56	2,73	2,87	3,08	+0,74
4 група	6,77	7,67	8,23	8,72	9,35	+2,58
Усього місцеві податки і збори	56,8	62,7	68,4	74,6	82,7	+25,9

Джерело: складено автором на основі [4, 32]

Темпи зростання місцевих податків і зборів (45,6%) перевищували темпи зростання загальних доходів місцевого бюджету (40,7%), що свідчить про підвищення ролі власних податкових джерел у формуванні фінансової бази територіальної громади [32]. Частка місцевих податків і зборів у доходах загального фонду зростає з 16,3% у 2020 році до 17,0% у 2024 році, що відображає зміцнення фінансової автономії Полонської громади [4].

Провідну роль у структурі місцевих податків і зборів Полонської громади посідає плата за землю, надходження від якої зросли з 42,3 млн грн у 2020 році до 62,4 млн грн у 2024 році, або на 47,5% [32]. Абсолютний приріст плати за землю становив 20,1 млн грн, що забезпечило 77,6% загального збільшення місцевих податків і зборів [4]. Частка плати за землю в загальній

сумі місцевих податків і зборів залишалася стабільною на рівні 74-76%, що відповідає загальнодержавним тенденціям домінування земельного оподаткування в структурі місцевих податків [38].

Плата за землю включає земельний податок та орендну плату за земельні ділянки державної і комунальної власності [35]. Земельний податок забезпечив у 2024 році надходження 57,4 млн грн, або 91,9% загальної суми плати за землю [32]. Протягом 2020-2024 років надходження земельного податку зросли на 18,7 млн грн, або на 48,3%, демонструючи найвищі темпи приросту серед усіх складових плати за землю [4].

Зростання надходжень від земельного податку зумовлене комплексом чинників. По-перше, щорічна індексація нормативної грошової оцінки земель відповідно до коефіцієнтів, встановлених Податковим кодексом України, призвела до збільшення бази оподаткування [35]. Коефіцієнт індексації нормативної грошової оцінки землі у 2021 році становив 1,077, у 2022 році – 1,100, у 2023 році – 1,000 (індексацію призупинено), у 2024 році – 1,000, у 2025 році – 1,150 [24]. За період 2020-2024 років нормативна грошова оцінка земель на території Полонської громади зросла в середньому на 18-20% [4].

По-друге, Полонська міська рада прийняла рішення про підвищення ставок земельного податку для окремих категорій земель у межах граничних розмірів, визначених Податковим кодексом [32]. Зокрема, у 2022 році ставки земельного податку для земель промисловості, транспорту, зв'язку підвищено з 3% до 3,5% нормативної грошової оцінки, для земель комерційного призначення – з 2% до 2,5% [4]. У 2024 році ставки земельного податку для земель сільськогосподарського призначення збільшено на 10-15% відповідно до категорій земель [38].

По-третє, покращилося адміністрування земельного податку завдяки актуалізації даних Державного земельного кадастру, виявленню неоформлених земельних ділянок, посиленню контролю за своєчасністю сплати податку [4]. Протягом 2020-2024 років виконавчий комітет Полонської міської ради спільно з органами Державної податкової служби провели

інвентаризацію земельних ділянок, що дозволило виявити близько 120 гектарів неоформлених земель та збільшити базу оподаткування [32].

По-четверте, зменшилася кількість земельних ділянок, власники яких користуються пільгами зі сплати земельного податку [38]. У 2020 році від сплати земельного податку було звільнено землі площею 438 гектарів, у 2024 році – 367 гектарів, що зумовлено припиненням дії окремих пільг, перевіркою правомірності користування пільгами, анулюванням пільг для неправомірних користувачів [4].

Орендна плата за земельні ділянки державної і комунальної власності забезпечила у 2024 році надходження 5,0 млн грн, або 8,1% загальної суми плати за землю [32]. Протягом досліджуваного періоду надходження орендної плати зросли на 1,4 млн грн, або на 38,9% [4]. Зростання орендної плати зумовлене збільшенням площі земель, переданих в оренду, підвищенням ставок орендної плати відповідно до ринкових умов, покращенням роботи з укладення та перереєстрації договорів оренди земель комунальної власності [38].

Станом на початок 2024 року на території Полонської громади діяло 287 договорів оренди земельних ділянок комунальної власності загальною площею 523 гектари, що на 47 договорів і 78 гектарів більше порівняно з 2020 роком [4]. Середня ставка орендної плати становила 3,8% нормативної грошової оцінки земель у 2024 році проти 3,2% у 2020 році [32]. Основними орендарями земель комунальної власності виступають суб'єкти підприємницької діяльності (торгівля, побутові послуги, кафе, автосервіси), сільськогосподарські підприємства, юридичні особи для розміщення виробничих об'єктів [38].

Структуру плати за землю в бюджеті Полонської громади представлено на рисунку 2.3.

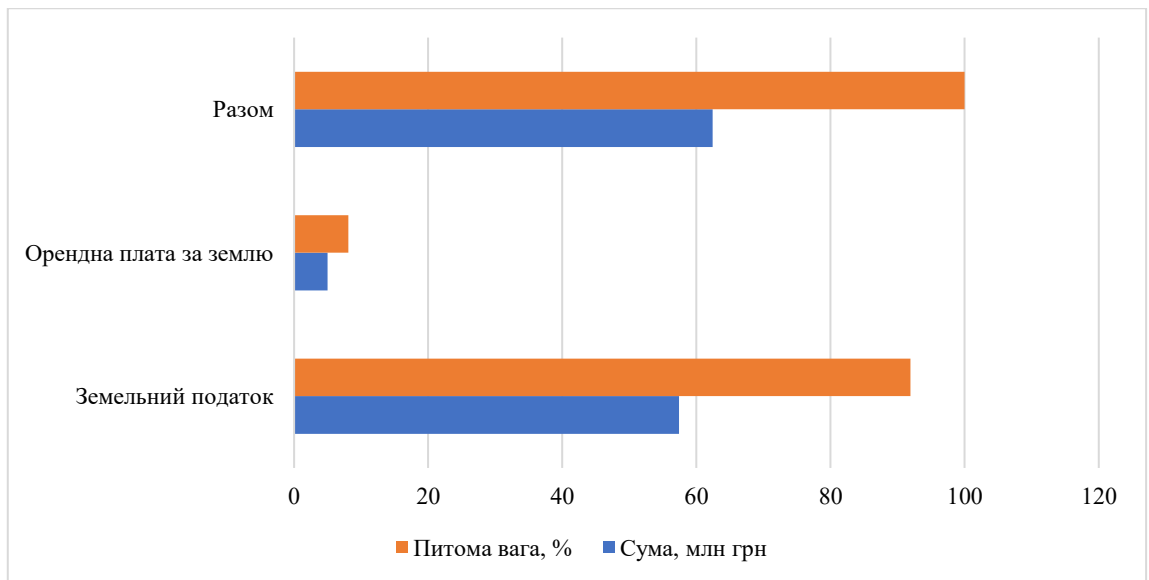

Рисунок 2.3. Структура плати за землю в бюджеті Полонської міської територіальної громади у 2024 році, %

Джерело: побудовано автором на основі [4, 32]

Податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, продемонстрував найвищі темпи зростання серед усіх місцевих податків – 53,6% за п'ять років [32]. Надходження збільшилися з 2,8 млн грн у 2020 році до 4,3 млн грн у 2024 році, приріст становив 1,5 млн грн, забезпечивши 5,8% загального збільшення місцевих податків і зборів [4]. Частка податку на нерухоме майно в структурі місцевих податків зросла з 4,9% у 2020 році до 5,2% у 2024 році [38].

Податок на нерухоме майно включає податок з житлової нерухомості та податок з нежитлової нерухомості [35]. Податок з житлової нерухомості забезпечив у 2024 році надходження 1,8 млн грн, або 41,9% загальної суми податку на нерухоме майно [32]. Протягом 2020-2024 років надходження податку з житлової нерухомості зросли на 0,6 млн грн, або на 50,0% [4]. Зростання податку з житлової нерухомості зумовлене розширенням бази оподаткування внаслідок введення в експлуатацію нових об'єктів житлової нерухомості (у середньому 15-20 об'єктів щорічно), покращенням обліку об'єктів оподаткування через взаємодію з органами Державної реєстраційної служби, підвищенням ставок податку для об'єктів великої площі рішенням Полонської міської ради [38].

Станом на початок 2024 року на території Полонської громади налічувалося 1847 об'єктів житлової нерухомості, площа яких перевищувала неоподатковувані межі (60 м² для квартир, 120 м² для будинків), що на 213 об'єктів більше порівняно з 2020 роком [4]. Середня площа об'єкта оподаткування становила 187 м² для житлових будинків та 94 м² для квартир [32]. Середня ставка податку становила 0,85% мінімальної заробітної плати за 1 м² площі у 2024 році проти 0,75% у 2020 році [38].

Податок з нежитлової нерухомості забезпечив у 2024 році надходження 2,5 млн грн, або 58,1% загальної суми податку на нерухоме майно [32]. Протягом досліджуваного періоду надходження податку з нежитлової нерухомості зросли на 0,9 млн грн, або на 56,3%, демонструючи вищі темпи приросту порівняно з податком з житлової нерухомості [4]. Зростання податку з нежитлової нерухомості пояснюється введенням в експлуатацію нових об'єктів комерційної нерухомості (магазинів, кафе, офісів, складів), покращенням обліку об'єктів оподаткування, підвищенням ставок податку для нежитлової нерухомості рішенням Полонської міської ради у 2023 році з 1,5% до 1,8% мінімальної заробітної плати за 1 м² площі [38].

Станом на початок 2024 року на території громади налічувалося 687 об'єктів нежитлової нерухомості, що підлягають оподаткуванню, загальною площею 124 тис. м², що на 89 об'єктів і 18 тис. м² більше порівняно з 2020 роком [4]. Основними платниками податку з нежитлової нерухомості виступають юридичні особи (78% надходжень) та фізичні особи-підприємці (22% надходжень) [32].

Водночас фіскальний потенціал податку на нерухоме майно використовується не повною мірою через низку причин [38]. По-перше, значна кількість об'єктів нерухомості не зареєстрована в Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно, що унеможлиблює їх оподаткування [4]. За оцінками фахівців виконавчого комітету Полонської міської ради, близько 15-20% об'єктів нежитлової нерухомості не внесені до реєстру, що призводить до недоотримання близько 0,4-0,5 млн грн податку щорічно [32].

По-друге, податкове законодавство передбачає значну кількість пільг зі сплати податку на нерухоме майно для окремих категорій платників [35]. Зокрема, від сплати податку звільняються пенсіонери за віком, особи з інвалідністю першої та другої груп, учасники бойових дій, що володіють об'єктами житлової нерухомості площею до 240 м² для будинків і до 120 м² для квартир [4]. У 2024 році сума наданих пільг зі сплати податку на нерухоме майно становила близько 0,7 млн грн, або 14% потенційних надходжень [38].

По-третє, у практиці застосування податку на нерухоме майно виникають проблеми з визначенням бази оподаткування для об'єктів незавершеного будівництва, реконструйованих об'єктів, об'єктів зі складною конфігурацією приміщень [32]. Недосконалість нормативної бази щодо визначення площі об'єктів оподаткування призводить до спорів між платниками та податковими органами, апеляцій, коригування податкових зобов'язань [4].

Транспортний податок забезпечив у 2024 році надходження 1,1 млн грн, що на 0,2 млн грн, або на 22,2%, більше порівняно з 2020 роком [32]. Частка транспортного податку в структурі місцевих податків становить 1,3-1,6%, залишаючись мінімальною протягом досліджуваного періоду [4]. Динаміка надходжень транспортного податку характеризувалася нестабільністю: зниження у 2021 році до 0,7 млн грн, поступове відновлення у 2022-2024 роках [38]. Невеликі обсяги надходжень транспортного податку зумовлені вузькою базою оподаткування, оскільки податок справляється лише з легкових автомобілів, виготовлених не раніше п'яти років від дня виготовлення, середньоринкова вартість яких становить понад 375 розмірів мінімальної заробітної плати [35]. У 2024 році це відповідало вартості понад 2 812 500 грн (375×7500 грн), що охоплює переважно автомобілі преміум-класу [4].

Станом на початок 2024 року на обліку в податкових органах перебувало 87 транспортних засобів, що підлягають оподаткуванню транспортним податком, що на 14 одиниць більше порівняно з 2020 роком [32]. Приріст кількості об'єктів оподаткування зумовлений збільшенням купівельної спроможності окремих категорій населення, зростанням мінімальної

заробітної плати (що розширює базу оподаткування через зниження порогу вартості), імпортом вживаних автомобілів преміум-класу [38].

Структура платників транспортного податку представлена в таблиці 2.6.

Таблиця 2.6

Структура платників транспортного податку у Полонській міській територіальній громаді у 2024 році

Категорія платників	Кількість транспортних засобів, одиниць	Питома вага, %	Сума податку, тис. грн	Питома вага, %
Фізичні особи	74	85,1	847	77,0
Юридичні особи	13	14,9	253	23,0
Разом	87	100,0	1100	100,0

Джерело: складено автором на основі [4, 32]

Дані таблиці 2.6 засвідчують, що основними платниками транспортного податку виступають фізичні особи, які володіють 85,1% оподатковуваних транспортних засобів і забезпечують 77,0% надходжень податку [32]. Юридичні особи володіють 14,9% транспортних засобів, проте забезпечують 23,0% надходжень, що пояснюється вищими ставками податку для транспортних засобів з більшим об'ємом двигуна [4].

Середня сума транспортного податку на один об'єкт оподаткування становила у 2024 році 12,6 тис. грн, збільшившись порівняно з 2020 роком на 18,9% [38]. Зростання середньої суми податку зумовлене підвищенням ставок податку відповідно до індексації мінімальної заробітної плати, збільшенням питомої ваги транспортних засобів з об'ємом двигуна понад 3000 см³ [32].

Ставки транспортного податку, встановлені Полонською міською радою на 2024 рік, диференційовані залежно від об'єму циліндрів двигуна та років з дня виготовлення транспортного засобу [4]. Для легкових автомобілів з об'ємом двигуна до 3000 см³ включно ставка податку становить 25 грн за 1 см³, понад 3000 см³ – 50 грн за 1 см³ [32]. Ці ставки відповідають максимальним граничним розмірам, визначеним Податковим кодексом України [35].

Перспективи зростання надходжень транспортного податку пов'язані із збільшенням кількості дорогих автомобілів у власності громадян, імпортом

нових транспортних засобів преміум-класу, покращенням обліку об'єктів оподаткування через взаємодію з органами Міністерства внутрішніх справ [4]. Водночас обмежувальними факторами виступають відтік заможного населення в інші регіони, переорієнтація попиту на більш економічні автомобілі в умовах економічної нестабільності [38].

Туристичний збір приносить незначні надходження до бюджету Полонської громади – близько 0,03-0,04 млн грн щорічно, або 0,05-0,06% загальної суми місцевих податків і зборів [32]. Протягом 2020-2024 років надходження туристичного збору залишалися на стабільно низькому рівні без суттєвих змін [4]. У 2022 році надходження туристичного збору скоротилися до 0,02 млн грн через зменшення туристичних потоків внаслідок повномасштабної агресії російської федерації, закриття частини готелів та баз відпочинку [38].

Низький рівень надходжень туристичного збору пояснюється обмеженою кількістю місць тимчасового розміщення на території громади та незначними обсягами внутрішнього туризму [4]. Станом на початок 2024 року на території Полонської громади функціонувало 4 готелі, 2 бази відпочинку, 3 агросадиби, загальною місткістю близько 180 ліжко-місць [32]. Коефіцієнт завантаження місць тимчасового розміщення становив у 2024 році близько 28%, що є нижчим за середній показник по Хмельницькій області [38].

Ставка туристичного збору, встановлена Полонською міською радою, становить 0,5% від розміру мінімальної заробітної плати за добу тимчасового розміщення, що відповідає 37,5 грн у 2024 році [4]. Від сплати туристичного збору звільняються діти віком до 18 років, особи з інвалідністю, учасники бойових дій, внутрішньо переміщені особи [32].

Перспективи зростання надходжень туристичного збору пов'язані із розвитком туристичної інфраструктури громади, популяризацією історико-культурної спадщини міста Полонне, розвитком зеленого туризму в сільській місцевості [38]. Проте в умовах триваючої війни туристичний потенціал громади залишається нереалізованим [4].

Єдиний податок посідає друге місце за обсягом надходжень серед місцевих податків і зборів, забезпечивши у 2024 році надходження 14,86 млн грн, що на 4,1 млн грн, або на 38,1%, більше порівняно з 2020 роком [32]. Частка єдиного податку в загальній сумі місцевих податків і зборів становила 18,0% у 2024 році проти 18,9% у 2020 році, демонструючи незначне зменшення питомої ваги внаслідок випереджаючих темпів зростання плати за землю [4].

Єдиний податок справляється з суб'єктів малого підприємництва, які обрали спрощену систему оподаткування [35]. Податковий кодекс України передбачає чотири групи платників єдиного податку з диференційованими умовами оподаткування [35]. Структура платників єдиного податку у Полонській громаді представлена в таблиці 2.7.

Таблиця 2.7

Структура платників єдиного податку у Полонській міській територіальній громаді за 2020-2024 роки

Група платників	2020	2021	2022	2023	2024	Відхилення 2024/2020
	осіб	осіб	осіб	осіб	осіб	осіб
1 група	87	94	103	109	118	+31
2 група	246	263	278	289	304	+58
3 група	189	197	205	211	219	+30
4 група	93	101	107	112	118	+25
Разом	615	655	693	721	759	+144

Джерело: складено автором на основі [4, 32]

Дані таблиці 2.7 засвідчують стійку тенденцію зростання кількості платників єдиного податку протягом усього досліджуваного періоду [32]. Загальна кількість платників збільшилася на 144 особи, або на 23,4%, досягнувши у 2024 році 759 осіб [4]. Найвищі темпи приросту характерні для платників першої групи (+35,6%), що пояснюється спрощеною процедурою реєстрації, низькими ставками податку, відсутністю обов'язку ведення бухгалтерського обліку [38].

Платники першої групи – фізичні особи-підприємці, які здійснюють виключно роздрібний продаж товарів з торговельних місць на ринках та провадять господарську діяльність з надання побутових послуг населенню, не

використовують працю найманих осіб [35]. У 2024 році кількість платників першої групи становила 118 осіб, що становить 15,5% загальної кількості платників єдиного податку [32]. Середня ставка єдиного податку для платників першої групи, встановлена Полонською міською радою, становила у 2024 році 420 грн на місяць, або 28% максимальної ставки (1500 грн) [4].

Надходження від платників першої групи у 2024 році становили 0,29 млн грн, збільшившись порівняно з 2020 роком на 61,1% [32]. Зростання надходжень зумовлене збільшенням кількості платників на 35,6% та підвищенням ставок податку на 18,8% протягом досліджуваного періоду [4]. Середня сума єдиного податку на одного платника першої групи становила у 2024 році 2,46 тис. грн на рік [38].

Платники другої групи – фізичні особи-підприємці, які здійснюють господарську діяльність з надання послуг платникам єдиного податку та населенню, виробництва та продажу товарів, ресторанного господарства, не використовують працю найманих осіб або використовують не більше 10 осіб [35]. У 2024 році кількість платників другої групи становила 304 особи, або 40,1% загальної кількості платників єдиного податку [32].

Максимальна ставка єдиного податку для платників другої групи становить 20% мінімальної заробітної плати [35]. Полонська міська рада встановила ставку єдиного податку для платників другої групи у розмірі 14% мінімальної заробітної плати у 2024 році, що відповідає 1050 грн на місяць [4]. Надходження від платників другої групи у 2024 році становили 2,14 млн грн, збільшившись порівняно з 2020 роком на 45,6% [32].

Зростання надходжень від другої групи зумовлене збільшенням кількості платників на 23,6% та підвищенням ставок податку на 17,8% [4]. Середня сума єдиного податку на одного платника другої групи становила у 2024 році 7,04 тис. грн на рік [38]. Основними видами діяльності платників другої групи є роздрібна торгівля (38%), побутові послуги (27%), транспортні послуги (15%), ремонт та будівництво (12%), інші послуги (8%) [32].

Платники третьої групи – фізичні особи-підприємці та юридичні особи, обсяг доходу яких протягом календарного року не перевищує 7 млн грн [35].

У 2024 році кількість платників третьої групи становила 219 осіб, або 28,9% загальної кількості платників єдиного податку [32]. Ставка єдиного податку для платників третьої групи становить 3% доходу для платників ПДВ і 5% доходу для неплатників ПДВ [35].

Надходження від платників третьої групи у 2024 році становили 3,08 млн грн, збільшившись порівняно з 2020 роком на 31,6% [32]. Темпи зростання надходжень від третьої групи були нижчими порівняно з іншими групами, що пояснюється меншими темпами приросту кількості платників (+15,9%) та обмеженнями на встановлення ставок податку на рівні громади [4]. Середня сума єдиного податку на одного платника третьої групи становила у 2024 році 14,06 тис. грн на рік [38].

Платники четвертої групи – сільськогосподарські товаровиробники, для яких частка сільськогосподарського товаровиробництва за попередній податковий рік дорівнює або перевищує 75% [35]. У 2024 році кількість платників четвертої групи становила 118 осіб, або 15,5% загальної кількості платників єдиного податку [32]. Ставки єдиного податку для платників четвертої групи диференційовані залежно від категорії земель і встановлюються у відсотках від нормативної грошової оцінки одиниці площі ріллі [35].

Надходження від платників четвертої групи у 2024 році становили 9,35 млн грн, або 62,9% загальних надходжень єдиного податку [32]. Платники четвертої групи забезпечують найбільші надходження єдиного податку, незважаючи на незначну кількість у загальній структурі платників [4]. Порівняно з 2020 роком надходження від четвертої групи зросли на 2,58 млн грн, або на 38,1%, що відповідає загальним темпам зростання єдиного податку [38].

Зростання надходжень від четвертої групи зумовлене збільшенням кількості платників на 26,9%, розширенням площі сільськогосподарських земель в обробітку, зростанням нормативної грошової оцінки земель внаслідок індексації [32]. Середня сума єдиного податку на одного платника четвертої

групи становила у 2024 році 79,24 тис. грн на рік, що у 5,6 раза більше порівняно з платниками третьої групи [4].

Структуру надходжень єдиного податку за групами платників у Полонській громаді представлено на рисунку 2.4.

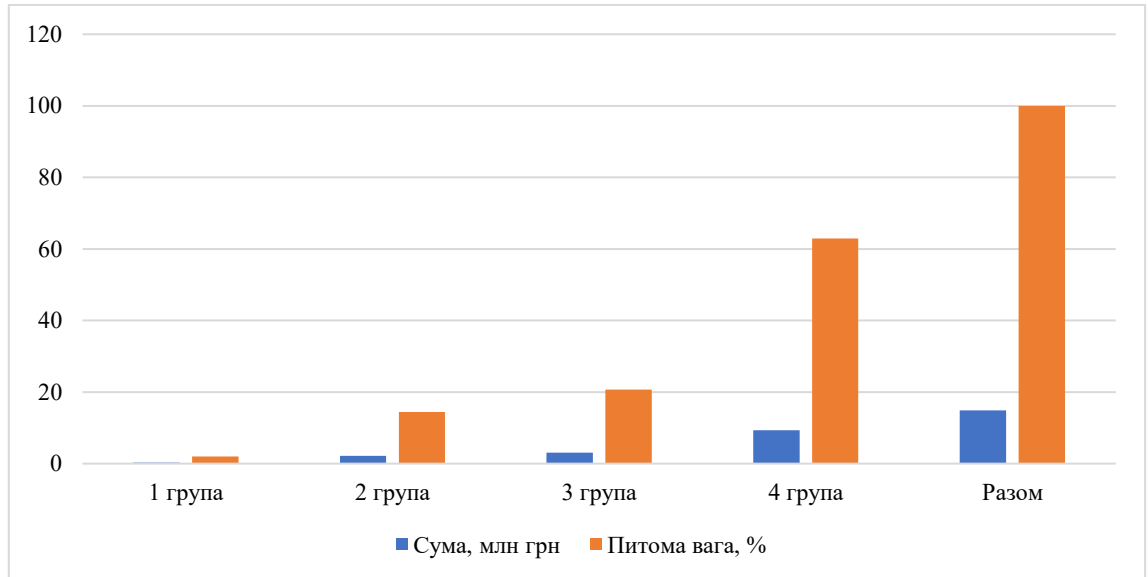

Рисунок 2.4. Структура надходжень єдиного податку за групами платників у Полонській міській територіальній громаді у 2024 році, %

Джерело: побудовано автором на основі [4, 32]

Аналіз структури надходжень єдиного податку засвідчує домінування платників четвертої групи, які забезпечують майже дві третини надходжень [32]. Платники третьої групи забезпечують 20,7% надходжень, другої групи – 14,4%, першої групи – 2,0% [4]. Така структура відображає аграрну спеціалізацію економіки Полонської громади та значну роль сільськогосподарського виробництва [38].

Структурні зрушення в складі місцевих податків і зборів за 2020-2024 роки аналізуються в таблиці 2.8.

Структура місцевих податків і зборів у бюджеті Полонської міської територіальної громади за 2020-2024 роки, %

Вид податку/збору	2020	2021	2022	2023	2024	Відхилення 2024/2020, п.п.
Плата за землю	74,5	74,6	74,9	75,2	75,4	+0,9
у тому числі:						
Земельний податок	68,1	68,4	68,9	69,2	69,4	+1,3
Орендна плата за землю	6,3	6,2	6,0	6,0	6,0	-0,3
Податок на нерухоме майно	4,9	4,9	5,0	5,1	5,2	+0,3
Транспортний податок	1,6	1,1	1,2	1,2	1,3	-0,3
Туристичний збір	0,07	0,05	0,03	0,04	0,05	-0,02
Єдиний податок	18,9	19,3	19,0	18,5	18,0	-0,9
Разом	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	-

Джерело: розраховано автором на основі [4, 32]

Дані таблиці 2.8 засвідчують відносну стабільність структури місцевих податків і зборів протягом досліджуваного періоду з незначними структурними зрушеннями [32]. Частка плати за землю зросла на 0,9 процентних пунктів з 74,5% у 2020 році до 75,4% у 2024 році, зміцнюючи позиції провідного джерела місцевих податків [4]. У середині плати за землю частка земельного податку збільшилася на 1,3 процентних пунктів, тоді як частка орендної плати зменшилася на 0,3 процентних пунктів [38].

Частка податку на нерухоме майно збільшилася на 0,3 процентних пунктів з 4,9% у 2020 році до 5,2% у 2024 році, що свідчить про поступове зростання ролі майнового оподаткування нерухомості в структурі місцевих податків [32]. Проте темпи приросту частки податку на нерухоме майно залишаються повільними, що вказує на необхідність активізації роботи з розширення бази оподаткування [4].

Частка єдиного податку скоротилася на 0,9 процентних пунктів з 18,9% у 2020 році до 18,0% у 2024 році [38]. Зменшення питомої ваги єдиного податку відбувалося на тлі абсолютного зростання надходжень на 38,1%, що пояснюється вищими темпами приросту плати за землю (47,5%) порівняно з єдиним податком [32]. Частки транспортного податку та туристичного збору

залишаються мінімальними, не перевищуючи 1,6% та 0,07% відповідно, і не відіграють суттєвої ролі у формуванні доходів місцевого бюджету [4].

Темпи зростання окремих видів місцевих податків і зборів у Полонській громаді за 2020-2024 роки представлено на рисунку 2.5.

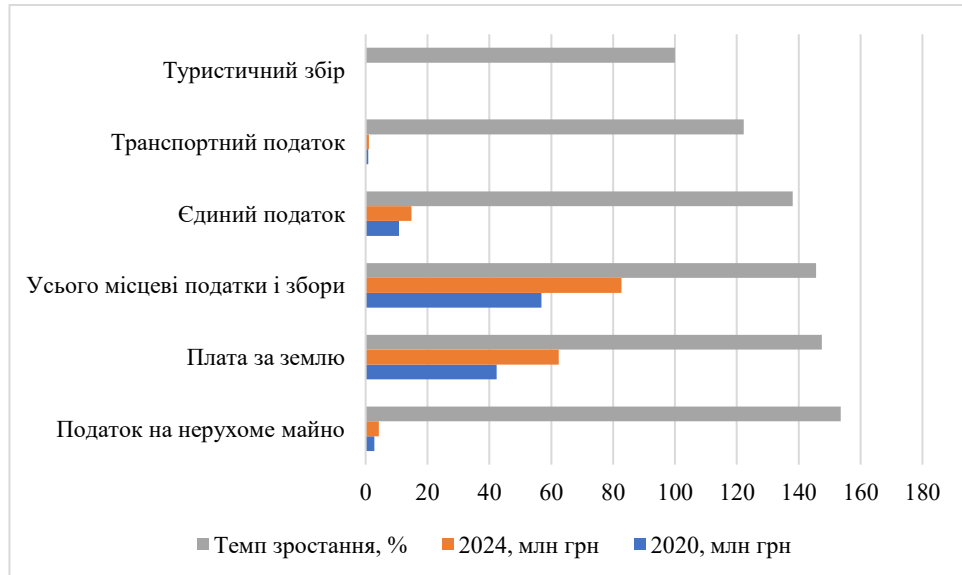

Рисунок 2.5. Темпи зростання місцевих податків і зборів у Полонській міській територіальній громаді за 2020-2024 роки, %

Джерело: побудовано автором на основі [4, 32]

Графік наочно демонструє, що найвищі темпи зростання характерні для податку на нерухоме майно (153,6%) та плати за землю (147,5%), тоді як туристичний збір залишився на рівні 2020 року без змін [32]. Єдиний податок та транспортний податок демонстрували помірні темпи зростання на рівні 138,1% і 122,2% відповідно [4].

Аналіз питомої ваги місцевих податків і зборів у загальних доходах місцевого бюджету Полонської громади наведено в таблиці 2.9.

**Частка місцевих податків і зборів у доходах місцевого бюджету
Полонської міської територіальної громади за 2020-2024 роки**

Показник	2020	2021	2022	2023	2024	Відхилення 2024/2020, п.п.
Доходи загального фонду, млн грн	347,8	389,6	412,3	458,9	486,7	-
Місцеві податки і збори, млн грн	56,8	62,7	68,4	74,6	82,7	-
Частка місцевих податків і зборів у доходах загального фонду, %	16,3	16,1	16,6	16,3	17,0	+0,7
Податкові надходження, млн грн	284,6	318,4	336,7	371,2	392,4	-
Частка місцевих податків і зборів у податкових надходженнях, %	20,0	19,7	20,3	20,1	21,1	+1,1
Доходи разом, млн грн	390,5	437,9	464,1	515,3	549,6	-
Частка місцевих податків і зборів у загальних доходах бюджету, %	14,5	14,3	14,7	14,5	15,0	+0,5

Джерело: розраховано автором на основі [4, 32]

Аналіз даних таблиці 2.9 засвідчує, що частка місцевих податків і зборів у доходах загального фонду бюджету Полонської громади коливалася в межах 16,1-17,0% протягом 2020-2024 років [32]. У 2024 році питома вага місцевих податків і зборів становила 17,0%, що на 0,7 процентних пунктів більше порівняно з 2020 роком [4]. Зростання частки місцевих податків і зборів свідчить про підвищення ролі власних податкових джерел у формуванні доходів місцевого бюджету та зміцнення фінансової автономії територіальної громади [38].

Частка місцевих податків і зборів у загальних податкових надходженнях становила у 2024 році 21,1%, збільшившись на 1,1 процентних пунктів порівняно з 2020 роком [32]. Приріст питомої ваги місцевих податків у податкових надходженнях відбувався на тлі зростання абсолютних сум як місцевих податків, так і загальних податкових надходжень, проте темпи приросту місцевих податків (45,6%) були вищими порівняно із загальними податковими надходженнями (37,9%) [4].

Частка місцевих податків і зборів у загальних доходах бюджету (включаючи доходи спеціального фонду) зростає з 14,5% у 2020 році до 15,0% у 2024 році, збільшившись на 0,5 процентних пунктів [38]. Зростання частки місцевих податків у загальних доходах бюджету відбувалося повільніше порівняно із зростанням частки у доходах загального фонду, що пояснюється випереджаючими темпами зростання доходів спеціального фонду [32].

Динаміку частки місцевих податків і зборів у доходах бюджету Полонської громади за 2020-2024 роки представлено на рисунку 2.6.

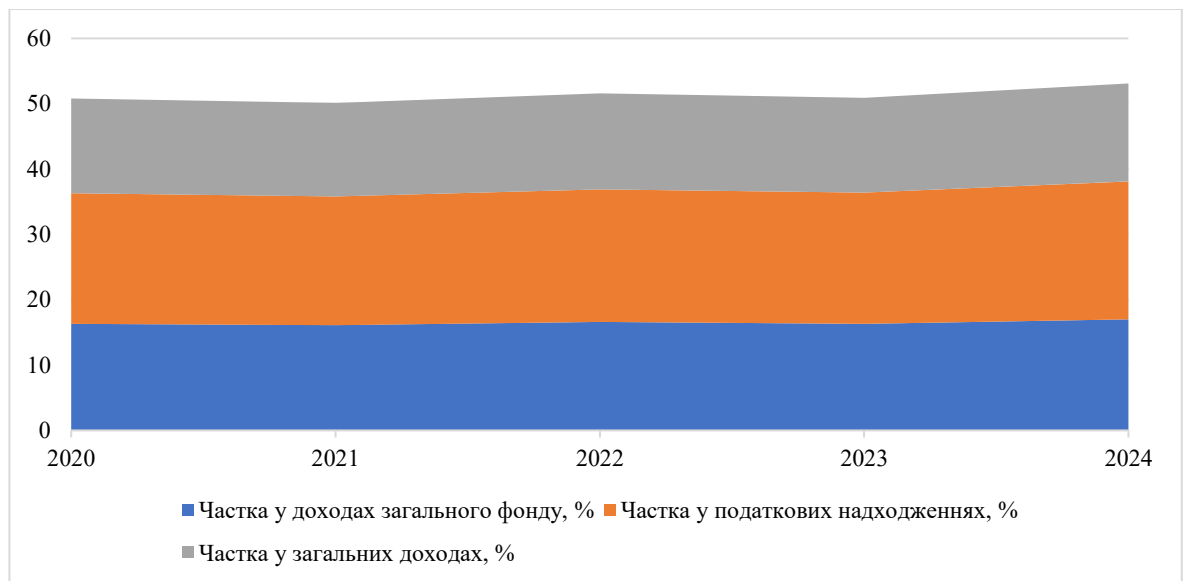

Рисунок 2.6. Динаміка частки місцевих податків і зборів у доходах місцевого бюджету Полонської міської територіальної громади за 2020-2024 роки, %

Джерело: побудовано автором на основі [4, 32]

Графік наочно демонструє тенденцію до зростання частки місцевих податків і зборів у всіх структурних показниках доходів бюджету, що підтверджує посилення їх ролі у фінансовому забезпеченні діяльності органів місцевого самоврядування Полонської громади [4].

2.3. Оцінка фіскальної ефективності місцевих податків і зборів у Полонській міській територіальній громаді

Оцінка фіскальної ефективності місцевих податків і зборів передбачає комплексний аналіз результативності їх справляння, виявлення резервів зростання податкових надходжень, визначення проблемних аспектів адміністрування та розробку рекомендацій щодо підвищення ефективності мобілізації місцевих податків до бюджету територіальної громади [4]. Фіскальна ефективність характеризується системою показників, що відображають рівень виконання планових завдань, динаміку надходжень, податкоспроможність території, втрати від надання пільг [32].

Найвищі показники виконання плану характерні для транспортного податку (102,4-105,9%) та єдиного податку (103,5-105,5%), що пояснюється складністю прогнозування надходжень від цих податків через залежність від зміни кількості платників, обсягів доходів платників єдиного податку, цін на автомобілі [32]. Плата за землю та податок на нерухоме майно демонструють стабільне виконання плану на рівні 102,4-103,8%, що свідчить про високу якість планування цих податків на основі даних земельного кадастру та реєстру нерухомості [4].

Туристичний збір виконується на рівні 100,0% планових показників без перевиконання чи недовиконання, що пояснюється незначними обсягами надходжень та можливістю точного прогнозування на основі даних попередніх періодів [38].

Коефіцієнти фіскальної ефективності місцевих податків і зборів у Полонській громаді розраховуються за формулами:

Коефіцієнт виконання плану

$$(Квп): Квп = \frac{\text{Фактичні надходження}}{\text{Планові надходження}} \times 100\%$$

Коефіцієнт зростання (Кз):

$$Кз = \frac{\text{Надходження поточного року}}{\text{Надходження попереднього року}} \times 100\%$$

Коефіцієнт еластичності (Ке):

$$K_e = \frac{\text{Темп приросту податкових надходжень}}{\text{Темп приросту ВВП}} \\ \text{(або доходів населення)}$$

Коефіцієнт податкоспроможності (Кпс):

$$K_{пс} = \text{Фактичні надходження} / \text{Податковий потенціал} \times 100\%$$

Розрахунки коефіцієнтів фіскальної ефективності місцевих податків і зборів представлені в таблиці 2.10.

Таблиця 2.10

Коефіцієнти фіскальної ефективності місцевих податків і зборів у Полонській міській територіальній громаді за 2020-2024 роки

Показник	2020	2021	2022	2023	2024	Середнє значення
Коефіцієнт виконання плану, %	104,0	103,6	103,2	103,3	103,8	103,6
Коефіцієнт зростання, %	-	110,4	109,1	109,1	110,9	109,9
Темп приросту податкових надходжень, %	-	10,4	9,1	9,1	10,9	9,9
Темп приросту середньої заробітної плати, %	-	17,0	18,7	23,5	15,2	18,6
Коефіцієнт еластичності	-	0,61	0,49	0,39	0,72	0,55
Податковий потенціал, млн грн	64,3	71,2	77,8	85,1	94,7	-
Фактичні надходження, млн грн	56,8	62,7	68,4	74,6	82,7	-
Коефіцієнт податкоспроможності, %	88,4	88,1	87,9	87,7	87,3	87,9

Джерело: розраховано автором на основі [4, 32, 38]

Аналіз коефіцієнтів фіскальної ефективності засвідчує наступне. Коефіцієнт виконання плану на рівні 103,6% в середньому за період свідчить про реалістичність планування та ефективну мобілізацію податкових надходжень [32]. Стабільне перевиконання плану на 3-4% забезпечує додаткові фінансові ресурси для покриття непередбачених видатків громади [4]. Коефіцієнт зростання місцевих податків і зборів на рівні 109,9% в середньому щорічно демонструє динамічне нарощування податкових надходжень [38]. Темпи приросту місцевих податків коливалися в межах 9,1-10,9% щорічно, що перевищує інфляційні процеси та свідчить про реальне

зростання податкової бази [32]. Коефіцієнт еластичності місцевих податків відносно середньої заробітної плати становив 0,55 в середньому за період [4]. Значення коефіцієнта менше одиниці свідчить про те, що темпи приросту місцевих податків відстають від темпів зростання доходів населення [38]. Низька еластичність пояснюється тим, що більшість місцевих податків (плата за землю, податок на нерухоме майно, транспортний податок) не залежать безпосередньо від поточних доходів платників, а визначаються характеристиками об'єктів оподаткування [32].

Найнижче значення коефіцієнта еластичності спостерігалось у 2023 році (0,39), коли темпи зростання заробітної плати досягли максимуму (23,5%) внаслідок значного підвищення мінімальної заробітної плати, тоді як темпи приросту місцевих податків залишалися на рівні 9,1% [4]. У 2024 році коефіцієнт еластичності зріс до 0,72 завдяки прискоренню темпів приросту місцевих податків до 10,9% та уповільненню зростання заробітної плати до 15,2% [38]. Коефіцієнт податкоспроможності, що характеризує ступінь реалізації податкового потенціалу території, становив у середньому 87,9% протягом досліджуваного періоду [32]. Значення коефіцієнта на рівні 87-88% свідчить про те, що фактичні надходження місцевих податків і зборів становлять близько 88% від податкового потенціалу громади [4]. Невикористаний податковий потенціал становить 12-13%, або близько 10-12 млн грн щорічно [38]. Негативною тенденцією виступає поступове зниження коефіцієнта податкоспроможності з 88,4% у 2020 році до 87,3% у 2024 році [32]. Зменшення коефіцієнта свідчить про те, що податковий потенціал території зростає швидше, ніж фактичні надходження податків, що вказує на погіршення ефективності справляння місцевих податків або збільшення обсягів ухилення від оподаткування [4].

Податковий потенціал місцевих податків і зборів Полонської громади розраховувався на основі методики, затвердженої Міністерством фінансів України, з урахуванням таких факторів: площа та нормативна грошова оцінка земель на території громади; кількість та характеристики об'єктів нерухомого

майна; кількість та характеристики транспортних засобів, що підлягають оподаткуванню; кількість та обсяги доходів платників єдиного податку [32].

Дані таблиці 2.12 засвідчують, що найбільшу частку невикористаного податкового потенціалу становлять податкові пільги, встановлені податковим законодавством – 6,8 млн грн, або 56,7% [32]. Податкові пільги зі сплати місцевих податків надаються окремим категоріям платників відповідно до норм Податкового кодексу України [35]. Органи місцевого самоврядування не мають повноважень скасовувати або обмежувати загальнодержавні податкові пільги, що зменшує можливості громади для нарощування власних доходів [4]. Другим за величиною фактором втрат податкових надходжень виступають неоформлені об'єкти оподаткування – 2,4 млн грн, або 20,0% невикористаного потенціалу [38]. До неоформлених об'єктів належать земельні ділянки без оформлених прав власності або користування, об'єкти нерухомості, не зареєстровані в Державному реєстрі речових прав, незадекларовані транспортні засоби [32]. Виявлення та залучення до оподаткування неоформлених об'єктів становить резерв збільшення надходжень місцевих податків [4].

Висновки до розділу 2

Зниження бази оподаткування платниками призводить до втрат у розмірі 1,5 млн грн, або 12,5% невикористаного потенціалу. Зниження бази оподаткування відбувається переважно серед платників єдиного податку, які декларують доходи нижче фактично отриманих, а також власників нерухомості, які занижують площу об'єктів оподаткування.

Несплата нарахованих податків (податкова недоїмка) становить 0,9 млн грн, або 7,5% невикористаного потенціалу [4]. Недоїмка формується внаслідок несвоєчасної сплати нарахованих сум податків платниками, фінансових труднощів підприємств, відсутності ефективних механізмів примусового стягнення заборгованості.

Єдиний податок демонструє зниження недоїмки на 9,1%, що свідчить про покращення платіжної дисципліни платників єдиного податку. Зменшення

недоїмки зі сплати єдиного податку зумовлене посиленням контролю з боку податкових органів, запровадженням електронних сервісів для сплати податків, підвищенням рівня правової свідомості платників.

Частка недоїмки в загальних надходженнях місцевих податків і зборів становила у 2024 році 1,09%, зменшившись порівняно з 2020 роком (1,13%), що свідчить про підвищення ефективності адміністрування податків [38]. Проте абсолютна сума недоїмки зростає, що потребує посилення роботи з її стягнення [32]. Кількість фізичних осіб-боржників становить 1284 особи, середня сума недоїмки на одну особу – 0,43 тис. грн [38]. Фізичні особи-підприємці формують 20,8% недоїмки, або 187 тис. грн [32]. Кількість підприємців-боржників – 47 осіб, середня сума недоїмки – 3,98 тис. грн [4]. Юридичні особи формують 18,4% недоїмки, або 166 тис. грн, при кількості боржників 23 особи та середній сумі недоїмки 7,22 тис. грн [38].

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВОГО БЮДЖЕТУ ПОЛОНСЬКОЇ МІСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ ЗА РАХУНОК МІСЦЕВИХ ПОДАТКІВ І ЗБОРІВ

3.1. Удосконалення механізму адміністрування місцевих податків і зборів у Полонській міській територіальній громаді

Результати проведеного аналізу фіскальної ефективності місцевих податків і зборів у Полонській міській територіальній громаді засвідчили наявність значних резервів нарощування податкових надходжень до місцевого бюджету. Коефіцієнт податкоспроможності на рівні 87,3% у 2024 році свідчить про використання лише 87% податкового потенціалу території, що залишає невикористаними близько 12 млн грн потенційних надходжень щорічно. Наявність податкової недоїмки у розмірі 0,9 млн грн, неоформлених об'єктів оподаткування вартістю 2,4 млн грн потенційних надходжень, заниження бази оподаткування окремими платниками на суму 1,5 млн грн актуалізує необхідність розробки комплексної системи заходів щодо підвищення ефективності адміністрування місцевих податків і зборів.

Провідним напрямом удосконалення адміністрування місцевих податків виступає впровадження цифрових інформаційних систем управління податковими надходженнями. Виконавчому комітету Полонської міської ради доцільно створити електронну інтегровану базу даних платників місцевих податків і зборів, об'єднавши інформацію з Державного земельного кадастру, Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, органів Державної податкової служби, Міністерства внутрішніх справ. Створення єдиного інформаційного простору дозволить оперативно виявляти розбіжності між даними різних реєстрів, ідентифікувати неоформлені об'єкти оподаткування, контролювати своєчасність і повноту сплати податків, формувати аналітичні звіти про стан надходжень різних видів місцевих податків.

Технічна реалізація інтегрованої інформаційної системи передбачає укладення угод про інформаційну взаємодію з відповідними державними органами та установами, розробку програмного забезпечення для автоматизованого збирання, обробки та аналізу податкової інформації, навчання працівників фінансового управління методам роботи з електронними базами даних. Орієнтовна вартість розробки та впровадження інформаційної системи становить 450-500 тис. грн, термін окупності інвестицій – близько двох років за рахунок збільшення податкових надходжень внаслідок покращення якості адміністрування.

Інтеграція інформаційних систем має супроводжуватися запровадженням електронних сервісів для платників податків. Розробка та впровадження веб-порталу Полонської громади з функціоналом електронного кабінету платника дозволить громадянам та суб'єктам господарювання в режимі онлайн отримувати інформацію про нараховані суми податків, здійснювати оплату податкових зобов'язань, подавати декларації та звіти, отримувати роз'яснення щодо застосування податкового законодавства. Впровадження електронних сервісів сприятиме підвищенню зручності сплати податків, зменшенню адміністративного навантаження на платників, скороченню витрат часу на відвідування фінансових органів, підвищенню прозорості адміністрування податків.

Принципове значення для підвищення ефективності адміністрування плати за землю має проведення суцільної інвентаризації земельних ділянок на території громади з виявленням неоформлених земель та незареєстрованих землекористувачів. За оцінками фахівців виконавчого комітету, близько 8-10% земельних ділянок використовуються без належного оформлення прав власності або користування, що призводить до недоотримання близько 4-5 млн грн земельного податку щорічно. Проведення інвентаризації земель доцільно здійснити із залученням спеціалізованих геодезичних організацій з використанням технологій дистанційного зондування землі, аерофотозйомки, географічних інформаційних систем.

Методологія проведення інвентаризації передбачає здійснення комплексу послідовних етапів. На першому етапі відбувається збирання та систематизація наявної інформації про земельні ділянки з державного земельного кадастру, реєстру прав власності, архівів виконавчого комітету. Другий етап включає натурне обстеження території громади з проведенням топографо-геодезичних вимірювань, ідентифікацією фактичних землекористувачів, встановленням меж земельних ділянок. Третій етап передбачає камеральну обробку зібраних матеріалів, виявлення розбіжностей між фактичним та документальним станом землекористування, формування переліку неоформлених земельних ділянок. Завершальний етап включає взаємодію з власниками та користувачами виявлених неоформлених земель щодо легалізації землекористування, оформлення правовстановлюючих документів, включення об'єктів до бази оподаткування.

Орієнтовна вартість проведення суцільної інвентаризації земель на території Полонської громади площею 617,7 км² становить 1,2-1,5 млн грн залежно від методів зйомки та технологій обробки інформації. Термін проведення робіт – 8-10 місяців. Очікуваний ефект від інвентаризації полягає у виявленні близько 300-400 гектарів неоформлених земель, залученні до оподаткування близько 150-200 нових платників земельного податку, збільшенні надходжень плати за землю на 4-5 млн грн щорічно, що забезпечить повернення витрат на інвентаризацію протягом 3-4 місяців.

Аналогічну інвентаризацію доцільно провести стосовно об'єктів нерухомого майна. Виявлення незареєстрованих об'єктів нежитлової нерухомості, самочинних будівель, реконструйованих приміщень без відповідного оформлення документів дозволить розширити базу оподаткування податком на нерухоме майно. Робота з виявлення незареєстрованих об'єктів має здійснюватися шляхом співставлення даних Державного реєстру речових прав на нерухоме майно з фактичним станом забудови території на підставі аерофотознімків, обстеження території інспекторами архітектурно-будівельного контролю, аналізу споживання комунальних послуг. Взаємодія з власниками виявлених незареєстрованих

об'єктів спрямовується на легалізацію нерухомості, оформлення правовстановлюючих документів, внесення відомостей до державного реєстру.

Перспективним напрямом покращення адміністрування транспортного податку виступає налагодження тісної співпраці між фінансовим управлінням виконавчого комітету Полонської міської ради та територіальними органами Міністерства внутрішніх справ. Регулярний обмін інформацією про реєстрацію транспортних засобів за місцем проживання власників на території громади дозволить своєчасно включати об'єкти оподаткування до податкової бази, контролювати зміну власників транспортних засобів, виявляти випадки незадекларованого володіння дорогими автомобілями. Автоматизація обміну інформацією між сервісами Міністерства внутрішніх справ та інформаційною системою громади забезпечить оперативне отримання даних про новозареєстровані транспортні засоби, зміну характеристик автомобілів після реєстрації, зняття з обліку.

Посилення контролю за повнотою декларування доходів платниками єдиного податку третьої групи становить важливий резерв збільшення надходжень. Аналіз декларованих обсягів доходів окремих платників єдиного податку свідчить про їх явну невідповідність фактичним масштабам господарської діяльності. Деякі суб'єкти підприємництва систематично декларують доходи на рівні, близькому до максимально дозволеного, що викликає обґрунтовані сумніви щодо достовірності наданої інформації. Виконавчому комітету доцільно організувати моніторинг діяльності платників єдиного податку з ознаками ризикової поведінки шляхом аналізу непрямих ознак обсягів діяльності: споживання електроенергії, площі орендованих приміщень, кількості найманих працівників, обсягів закупівлі товарів, наявності основних засобів. Виявлення суттєвих розбіжностей між декларованими доходами та непрямыми показниками масштабів діяльності має бути підставою для передачі інформації до органів Державної податкової служби для проведення документальних перевірок.

Структура заходів щодо удосконалення адміністрування місцевих податків і зборів представлена в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Заходи щодо удосконалення адміністрування місцевих податків і зборів у Полонській міській територіальній громаді

Захід	Термін впровадження	Відповідальні	Витрати, тис. грн	Очікуваний ефект, млн грн/рік
Створення інтегрованої інформаційної системи управління податками	2025-2026	Фінансове управління, відділ інформатизації	480	1,2
Запровадження електронного кабінету платника податків	2025	Фінансове управління, відділ інформатизації	120	0,3
Проведення суцільної інвентаризації земель	2025	Відділ земельних ресурсів, геодезичні організації	1350	4,5
Інвентаризація об'єктів нерухомого майна	2025-2026	Відділ архітектури, інспектори будівельного контролю	380	0,8
Автоматизація обміну інформацією з органами МВС щодо транспортних засобів	2025	Фінансове управління	45	0,2
Моніторинг платників єдиного податку з ознаками ризикової поведінки	Постійно	Фінансове управління	25/рік	0,6
Організація навчання працівників методам податкового адміністрування	2025	Фінансове управління	35	-
Інформаційно-роз'яснювальна кампанія серед платників податків	Постійно	Фінансове управління, відділ комунікацій	40/рік	0,4
Разом			2475	8,0

Джерело: розроблено автором

В провадження запропонованих заходів щодо удосконалення адміністрування дозволить збільшити надходження місцевих податків і зборів на 8,0 млн грн щорічно при одноразових витратах 2,4 млн грн та поточних

витратах 65 тис. грн на рік. Співвідношення очікуваних вигод до витрат становить 3,2:1, що свідчить про високу економічну доцільність реалізації проекту. Термін окупності інвестицій не перевищує 4 місяців, що підтверджує фінансову ефективність запропонованих заходів.

Візуалізація очікуваного ефекту від впровадження заходів щодо удосконалення адміністрування місцевих податків представлена на рисунку 3.1.

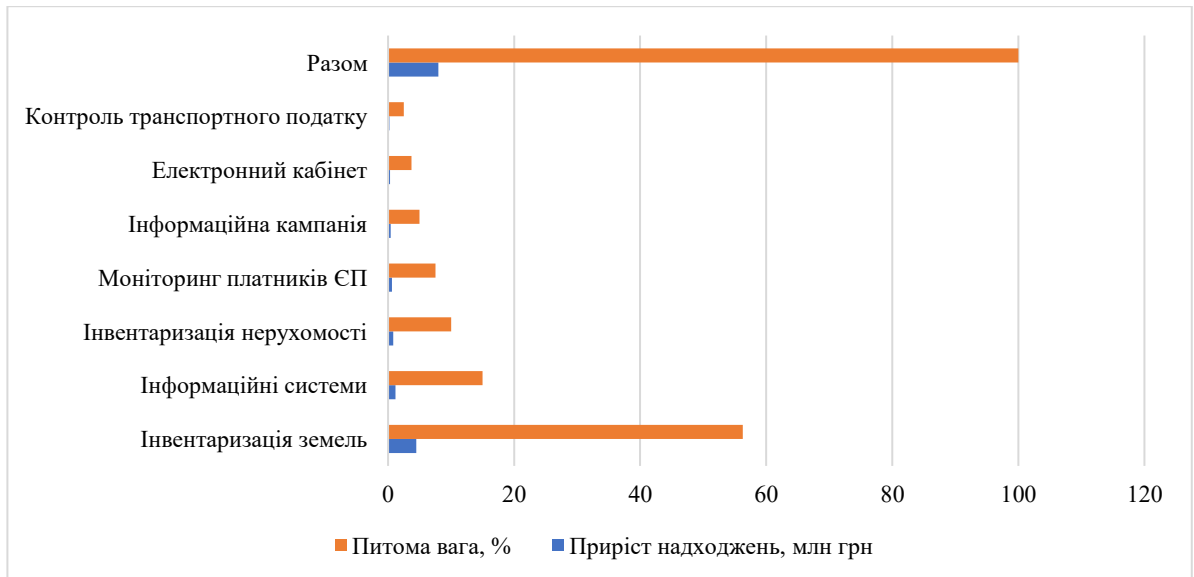

Рисунок 3.1. Структура приросту надходжень місцевих податків і зборів від впровадження заходів щодо удосконалення адміністрування у Полонській міській територіальній громаді, млн грн

Джерело: побудовано автором

Графічне відображення структури приросту надходжень засвідчує домінування ефекту від інвентаризації земель, яка забезпечить 56,3% загального приросту податкових надходжень. Створення інформаційних систем управління податками забезпечить 15,0% приросту, інвентаризація нерухомості – 10,0%. Менші за обсягом, проте важливі заходи щодо моніторингу платників єдиного податку, інформаційно-роз'яснювальної роботи, електронізації сервісів забезпечать сукупно 16,2% приросту надходжень.

Організаційне забезпечення впровадження запропонованих заходів потребує формування робочої групи з представників фінансового управління, відділу земельних ресурсів, відділу архітектури та містобудування, відділу інформаційних технологій виконавчого комітету Полонської міської ради. Координацію діяльності робочої групи доцільно покласти на заступника міського голови з фінансових питань. Робоча група розробляє детальний план-графік реалізації заходів, здійснює оперативне управління проектами, контролює дотримання термінів і бюджетів, аналізує проміжні результати, вносить корективи в разі виявлення відхилень від запланованих показників.

Фінансування заходів щодо удосконалення адміністрування місцевих податків доцільно здійснювати за рахунок коштів спеціального фонду місцевого бюджету з віднесенням видатків до програми підвищення ефективності управління фінансовими ресурсами громади. Альтернативним джерелом фінансування може виступати отримання субвенції з державного бюджету на розвиток інфраструктури об'єднаних територіальних громад, оскільки створення інформаційних систем управління податками відноситься до пріоритетних напрямів цільового використання субвенції згідно з методикою розподілу коштів.

3.2. Заходи щодо розширення податкової бази та оптимізації ставок місцевих податків і зборів

Аналіз фіскального потенціалу місцевих податків і зборів Полонської громади засвідчив наявність значних резервів збільшення надходжень шляхом розширення бази оподаткування та коригування ставок окремих податків у межах граничних розмірів, визначених Податковим кодексом України. Питома вага місцевих податків і зборів у доходах загального фонду бюджету громади становила 17,0% у 2024 році, що є нижчим за середній показник по об'єднаних територіальних громадах Хмельницької області (19,2%) та свідчить про недостатнє використання податкового потенціалу території.

Пріоритетним напрямом розширення податкової бази плати за землю виступає залучення до оподаткування земель державної власності, не наданих

у власність або користування, що розташовані в межах населених пунктів громади. Станом на початок 2024 року площа таких земель становила близько 124 гектари, з них 78 гектарів розташовані в межах міста Полонне, 46 гектарів – у сільських населених пунктах. Передача земель державної власності у комунальну власність територіальної громади відповідно до норм Земельного кодексу України дозволить включити об'єкти до бази оподаткування земельним податком, забезпечивши додаткові надходження близько 1,8-2,2 млн грн щорічно залежно від категорії та розташування земель.

Процедура передачі земель державної власності у комунальну власність регулюється статтею 117 Земельного кодексу України та передбачає проведення інвентаризації земель державної власності, формування переліку земельних ділянок, що підлягають передачі, погодження переліку з територіальним органом Держгеокадастру, підготовку рішення Кабінету Міністрів України про передачу земель, державну реєстрацію права комунальної власності. Виконавчому комітету Полонської міської ради необхідно ініціювати процедуру передачі земель шляхом звернення до Хмельницької обласної державної адміністрації з клопотанням про включення земельних ділянок до переліку об'єктів, що передаються територіальним громадам.

Розширення бази оподаткування плати за землю має супроводжуватися оптимізацією ставок земельного податку в межах граничних розмірів, встановлених Податковим кодексом. Аналіз чинних ставок земельного податку, встановлених рішенням Полонської міської ради, засвідчує наявність резервів їх підвищення для окремих категорій земель без перевищення максимальних меж. Зокрема, ставка земельного податку для земель промисловості, транспорту, зв'язку становить 3,5% нормативної грошової оцінки при максимально дозволеній ставці 12%, для земель комерційного призначення – 2,5% при максимумі 3%. Підвищення ставок до рівня 4,5% для земель промисловості та 3,0% для земель комерційного призначення забезпечить додаткові надходження близько 2,3 млн грн щорічно без створення надмірного податкового навантаження на платників.

Обґрунтування доцільності підвищення ставок земельного податку ґрунтується на порівнянні рівня оподаткування в Полонській громаді з аналогічними показниками територіальних громад Хмельницької області. Середня ставка земельного податку для земель промисловості в громадах обласних центрів становить 5,2%, районних центрів – 4,1%, що перевищує показник Полонської громади на 1,6 процентних пунктів. Підвищення ставок до середньообласного рівня не призведе до втрати конкурентних переваг громади щодо залучення інвесторів, проте забезпечить справедливе співвідношення між обсягами використання земельних ресурсів суб'єктами господарювання та їх внеском до місцевого бюджету.

Структура запропонованих змін ставок земельного податку та очікуваний фінансовий ефект представлені в таблиці 3.2.

Таблиця 3.2

**Пропозиції щодо коригування ставок земельного податку в
Полонській міській територіальній громаді**

Категорія земель	Чинна ставка, % НГО	Пропонована ставка, % НГО	Максимальна ставка за ПКУ, % НГО	Площа земель, га	Середня НГО, тис. грн/га	Приріст надходжень, тис. грн
Землі промисловості, транспорту, зв'язку	3,5	4,5	12,0	184	124,6	229,3
Землі комерційного призначення	2,5	3,0	3,0	412	98,3	202,2
Землі рекреаційного призначення	1,8	2,5	10,0	67	52,1	24,4
Землі лісогосподарського призначення	0,3	0,5	1,0	8926	18,7	334,1
Разом						790,0

Джерело: розраховано автором на основі [4, 35]

Запропоновані зміни ставок земельного податку забезпечать додаткові надходження 790 тис. грн щорічно, що становить 1,3% чинного обсягу надходжень плати за землю. Найбільший приріст надходжень очікується від

підвищення ставок для земель лісогосподарського призначення (334,1 тис. грн) та земель промисловості (229,3 тис. грн). Незважаючи на те, що відносний приріст надходжень є помірним, абсолютні суми додаткових коштів становлять суттєвий резерв поповнення дохідної бази місцевого бюджету без розширення кола платників.

Перспективним напрямом збільшення надходжень податку на нерухоме майно виступає запровадження диференційованих ставок оподаткування залежно від площі, розташування та функціонального призначення об'єктів. Податковий кодекс України надає органам місцевого самоврядування право встановлювати різні ставки податку для житлової та нежитлової нерухомості в межах граничних розмірів від 0% до 1,5% мінімальної заробітної плати за квадратний метр площі. Чинні ставки податку на нерухоме майно в Полонській громаді встановлені на рівні 0,85% мінімальної заробітної плати для житлової нерухомості та 1,8% для нежитлової нерухомості без диференціації залежно від характеристик об'єктів.

Запровадження прогресивної шкали оподаткування житлової нерухомості залежно від площі об'єкта дозволить реалізувати принцип соціальної справедливості податкової системи, посилити фіскальну функцію податку, забезпечити додаткові надходження до місцевого бюджету. Доцільно встановити три діапазони оподаткування: базовий для об'єктів площею понад неоподатковувані межі до 200 м² зі ставкою 0,7% мінімальної заробітної плати; підвищений для об'єктів площею 200-400 м² зі ставкою 1,0%; максимальний для об'єктів площею понад 400 м² зі ставкою 1,5%. Аналіз структури житлової нерухомості на території громади засвідчує, що близько 12% оподатковуваних об'єктів мають площу понад 200 м², з них 3,4% – понад 400 м².

Розрахунок очікуваного приросту надходжень від запровадження прогресивної шкали оподаткування житлової нерухомості представлено в таблиці 3.3.

Таблиця 3.3

**Розрахунок приросту надходжень податку з житлової нерухомості
від запровадження диференційованих ставок у Полонській міській
територіальній громаді**

Діапазон площі об'єкта, м ²	Кількість об'єктів	Середня оподатковувана площа, м ²	Чинна ставка, % МЗП	Пропонована ставка, % МЗП	Чинні надходження, тис. грн	Пропоновані надходження, тис. грн	Приріст, тис. грн
Понад неоподатковувані межі до 200	1625	87	0,85	0,70	1203,4	991,0	-212,4
200-400	159	278	0,85	1,00	375,9	442,2	+66,3
Понад 400	63	527	0,85	1,50	282,1	497,6	+215,5
Разом	1847				1861,4	1930,8	+69,4

Примітка: Розрахунок здійснено при мінімальній заробітній платі 7500 грн (2024 рік)

Джерело: розраховано автором

Запровадження прогресивної шкали оподаткування житлової нерухомості забезпечить приріст надходжень 69,4 тис. грн щорічно при дотриманні принципу соціальної справедливості завдяки зниженню податкового навантаження на власників невеликих за площею об'єктів та його посиленню для власників елітної нерухомості. Зменшення ставки для об'єктів базового діапазону площі з 0,85% до 0,7% мінімальної заробітної плати призведе до скорочення надходжень на 212,4 тис. грн, проте встановлення підвищених ставок для великих об'єктів забезпечить додаткові надходження 281,8 тис. грн, що перекриє втрати та забезпечить чистий приріст надходжень.

Оподаткування нежитлової нерухомості доцільно диференціювати залежно від функціонального призначення об'єктів. Встановлення підвищених ставок податку для нежилых приміщень, що використовуються у високодохідних видах діяльності (банківські установи, обмінні пункти, нічні клуби, розважальні заклади, торгівля ювелірними виробами, автосалони), дозволить посилити вертикальну справедливість оподаткування та забезпечити додаткові надходження до бюджету. Пропонується встановити

ставку податку на рівні 2,5% мінімальної заробітної плати для зазначених видів об'єктів при збереженні ставки 1,8% для решти нежитлової нерухомості.

За даними Державної податкової служби, на території Полонської громади функціонує 47 об'єктів нежитлової нерухомості, що використовуються у високододаткових видах діяльності, загальною площею 8,9 тис. м². Підвищення ставки податку з 1,8% до 2,5% мінімальної заробітної плати забезпечить додаткові надходження 46,7 тис. грн щорічно. Сукупний ефект від оптимізації оподаткування нерухомого майна становитиме 116,1 тис. грн щорічно.

Значний резерв збільшення надходжень транспортного податку пов'язаний з розширенням бази оподаткування шляхом залучення до оподаткування транспортних засобів, виготовлених понад п'ять років тому, середньоринкова вартість яких перевищує встановлений поріг. Чинна редакція Податкового кодексу України обмежує базу оподаткування транспортним податком лише легковими автомобілями віком до п'яти років, що є економічно недоцільним з огляду на тривалий термін експлуатації дорогих автомобілів преміум-класу та збереження ними високої вартості. Виконавчому комітету Полонської міської ради доцільно виступити з законодавчою ініціативою до Верховної Ради України через обласну раду щодо внесення змін до статті 267 Податкового кодексу з метою розширення бази оподаткування транспортним податком на легкові автомобілі віком до десяти років від дня виготовлення.

У разі прийняття запропонованих змін до податкового законодавства база оподаткування транспортним податком на території Полонської громади розшириться орієнтовно на 120-140 транспортних засобів, що забезпечить додаткові надходження близько 1,1-1,3 млн грн щорічно. Враховуючи невизначеність термінів внесення змін до Податкового кодексу, прогнозний розрахунок ефекту від розширення бази транспортного податку не включається до загальної суми очікуваного приросту надходжень від реалізації заходів у короткостроковій перспективі.

Альтернативним напрямом збільшення надходжень транспортного податку в межах чинного законодавства виступає підвищення ставок податку

до максимально дозволених розмірів. Податковий кодекс дозволяє встановлювати ставки транспортного податку в діапазоні від 25000 грн до 25 тис. грн за кожен одиницю місткості двигуна залежно від об'єму циліндрів. Чинні ставки, встановлені Полонською міською радою, відповідають максимально дозволеним розмірам, тому резервів збільшення надходжень шляхом підвищення ставок не існує.

Розширення бази оподаткування єдиним податком потребує активізації роботи з легалізації підприємницької діяльності, виявлення незареєстрованих суб'єктів господарювання, роз'яснення переваг офіційного ведення бізнесу. За оцінками експертів, обсяги тіньової економіки в малому підприємстві Полонської громади становлять близько 15-18% легального обороту. Виконавчому комітету доцільно організувати інформаційно-роз'яснювальну кампанію серед населення щодо переваг офіційної реєстрації підприємницької діяльності, спрощеної процедури реєстрації, доступних систем оподаткування. Паралельно необхідно посилити контроль за дотриманням вимог законодавства щодо обов'язковості державної реєстрації підприємницької діяльності шляхом проведення рейдів контролюючих органів, виявлення фактів незареєстрованої діяльності, притягнення порушників до відповідальності.

Легалізація близько 40-50 нових платників єдиного податку щорічно забезпечить додаткові надходження близько 280-350 тис. грн залежно від обраної платниками групи оподаткування. Крім фіскального ефекту, легалізація підприємницької діяльності матиме позитивний соціальний ефект завдяки офіційному працевлаштуванню громадян, нарахуванню пенсійних внесків, доступу підприємців до кредитних ресурсів і державних програм підтримки.

Комплекс заходів щодо розширення податкової бази та оптимізації ставок місцевих податків узагальнено в таблиці 3.4.

Таблиця 3.4

Заходи щодо розширення податкової бази та оптимізації ставок місцевих податків і зборів у Полонській міській територіальній громаді

Захід	Термін реалізації	Очікуваний ефект, тис. грн/рік	Ризики та обмеження
Передача земель державної власності у комунальну власність громади	2025-2026	2000	Тривалість процедури погодження, протидія окремих землекористувачів
Підвищення ставок земельного податку для окремих категорій земель	2026	790	Можливий негативний вплив на інвестиційну привабливість
Запровадження прогресивної шкали оподаткування житлової нерухомості	2026	69	Адміністративна складність диференціації ставок
Встановлення підвищених ставок податку для нежитлової нерухомості у високодохідних видах діяльності	2026	47	Ризик переміщення бізнесу до сусідніх громад
Легалізація незареєстрованої підприємницької діяльності	Постійно	315	Опір з боку суб'єктів тіньової економіки
Разом		3221	

Джерело: розроблено автором

Реалізація запропонованих заходів щодо розширення податкової бази та оптимізації ставок місцевих податків забезпечить приріст надходжень 3,2 млн грн щорічно, що становить 3,9% чинного обсягу місцевих податків і зборів. Найбільший ефект очікується від передачі земель державної власності у комунальну власність (62,1% приросту) та підвищення ставок земельного податку (24,5% приросту). Структуру приросту надходжень від оптимізації ставок та розширення бази місцевих податків відображено на рисунку 3.2.

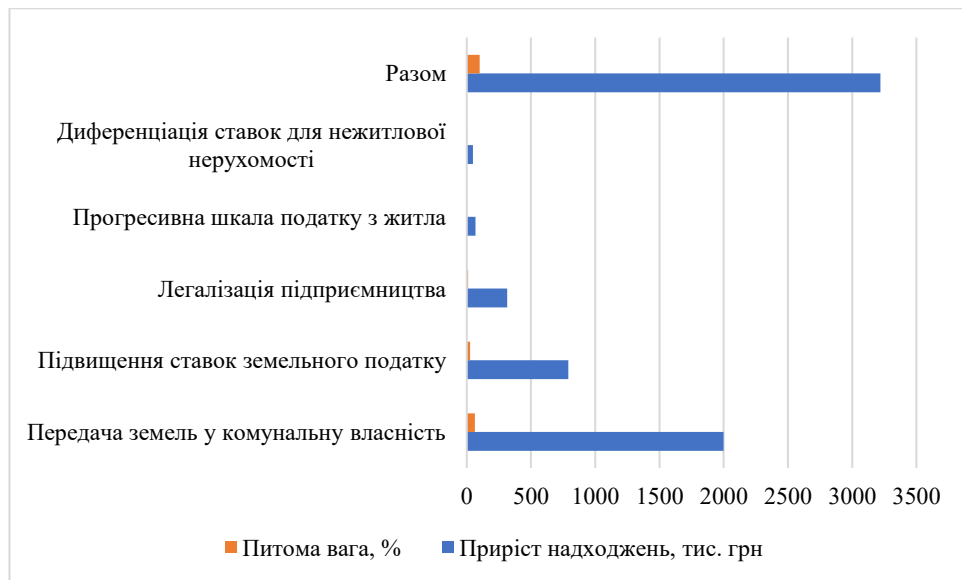

Рисунок 3.2. Структура приросту надходжень від заходів щодо розширення бази та оптимізації ставок місцевих податків у Полонській міській територіальній громаді, тис. грн

Джерело: побудовано автором

Успішна реалізація запропонованих заходів потребує проведення широкої інформаційно-роз'яснювальної роботи серед населення та суб'єктів господарювання щодо причин і необхідності підвищення ставок окремих місцевих податків. Доцільно організувати публічні обговорення проектів рішень міської ради про внесення змін до податкових ставок, провести серію зустрічей міського голови з представниками бізнес-спільноти, опублікувати аналітичні матеріали про напрями використання додаткових податкових надходжень на фінансування пріоритетних видатків громади. Прозорість процесу прийняття рішень і демонстрація конкретних результатів використання податкових коштів сприятимуть підвищенню рівня податкової культури громадян, формуванню розуміння взаємозв'язку між сплатою податків і якістю публічних послуг.

3.3. Оцінка сукупного фіскального ефекту від впровадження запропонованих заходів та прогноз надходжень місцевих податків і зборів

Комплексна оцінка очікуваних результатів від впровадження запропонованих у третьому розділі заходів щодо підвищення ефективності формування доходів місцевого бюджету Полонської громади за рахунок місцевих податків і зборів передбачає розрахунок сукупного фіскального ефекту, аналіз співвідношення витрат і вигод, прогнозування динаміки податкових надходжень на середньострокову перспективу. Обґрунтування економічної доцільності реалізації запропонованих заходів ґрунтується на зіставленні обсягів фінансових ресурсів, необхідних для впровадження заходів, з величиною додаткових податкових надходжень, які забезпечить реалізація проекту.

Узагальнення результатів розрахунків очікуваного фіскального ефекту від впровадження заходів, запропонованих у підрозділах 3.1 та 3.2, представлено в таблиці 3.5.

Сукупний фіскальний ефект від впровадження запропонованого комплексу заходів становить 11,2 млн грн додаткових надходжень місцевих податків і зборів щорічно, що відповідає 13,6% чинного обсягу надходжень у 2024 році. Реалізація заходів потребує одноразових інвестицій у розмірі 2,5 млн грн та поточних витрат 65 тис. грн щорічно. Чистий фіскальний ефект у першому році реалізації проекту після відрахування всіх витрат становитиме 8,7 млн грн. Середньозважений термін окупності інвестицій становить 2,7 місяця, що свідчить про виняткову економічну ефективність запропонованих заходів.

Співвідношення додаткових податкових надходжень до витрат на реалізацію заходів становить 4,5:1 у першому році та 172:1 при розрахунку на п'ятирічну перспективу з урахуванням одноразового характеру більшості інвестиційних витрат. Високий рівень економічної ефективності проекту обумовлений значною часткою організаційних заходів, що не потребують суттєвих фінансових витрат (оптимізація ставок податків, передача земель у

комунальну власність), та швидкою віддачею від інвестицій в інформаційні системи й інвентаризаційні роботи.

Таблиця 3.5.

Сукупний фінансовий ефект від впровадження заходів щодо підвищення ефективності мобілізації місцевих податків і зборів у Полонській міській територіальній громаді

Група заходів	Приріст надходжень, тис. грн/рік	Одноразові витрати, тис. грн	Поточні витрати, тис. грн/рік	Чистий ефект (перший рік), тис. грн	Термін окупності, місяців
Удосконалення адміністрування місцевих податків	8000	2475	65	5460	3,7
у тому числі:					
Створення інформаційних систем	1500	600	15	885	4,8
Інвентаризація земель	4500	1350	0	3150	3,6
Інвентаризація нерухомості	800	380	0	420	5,7
Інші заходи	1200	145	50	1005	1,9
Розширення бази та оптимізація ставок	3221	0	0	3221	0
у тому числі:					
Передача земель у комунальну власність	2000	0	0	2000	0
Підвищення ставок земельного податку	790	0	0	790	0
Оптимізація оподаткування нерухомості	116	0	0	116	0
Легалізація підприємництва	315	0	0	315	0
Усього	11221	2475	65	8681	2,7

Джерело: розраховано автором

Графічне відображення структури фінансового ефекту засвідчує домінування заходів щодо удосконалення адміністрування місцевих податків, які забезпечують 71,3% сукупного приросту надходжень. Заходи з розширення податкової бази та оптимізації ставок забезпечують 28,7%

приросту надходжень. Така структура ефекту відображає пріоритетність вдосконалення процедур адміністрування та виявлення прихованих об'єктів оподаткування порівняно з підвищенням податкового навантаження на чинних платників.

Прогнозування динаміки надходжень місцевих податків і зборів до бюджету Полонської громади на період 2025-2029 років здійснено з урахуванням базового тренду зростання податкових надходжень, очікуваного ефекту від впровадження запропонованих заходів, макроекономічних прогнозів розвитку економіки України. Базовий сценарій прогнозу передбачає збереження темпів економічного зростання на рівні 4-5% щорічно, інфляції – 7-9%, зростання мінімальної заробітної плати – 12-15%, індексації нормативної грошової оцінки земель – 10-12% щорічно.

Прогноз надходжень місцевих податків і зборів до бюджету Полонської громади на 2025-2029 роки представлено в таблиці 3.6.

Таблиця 3.6

Прогноз надходжень місцевих податків і зборів до бюджету Полонської міської територіальної громади на 2025-2029 роки за базовим і оптимістичним сценаріями, млн грн

Вид податку/збору	2024 факт	2025 прогноз	2026 прогноз	2027 прогноз	2028 прогноз	2029 прогноз
<i>Базовий сценарій</i>						
Плата за землю	62,4	68,5	75,3	82,8	91,0	100,1
Податок на нерухоме майно	4,3	4,7	5,2	5,7	6,3	6,9
Транспортний податок	1,1	1,2	1,3	1,4	1,5	1,7
Туристичний збір	0,04	0,04	0,05	0,05	0,06	0,06
Єдиний податок	14,9	16,2	17,6	19,1	20,8	22,6
Разом базовий сценарій	82,7	90,6	99,5	109,1	119,6	131,4
<i>Оптимістичний сценарій</i>						
Плата за землю	62,4	75,2	84,7	94,6	105,4	117,4
Податок на нерухоме майно	4,3	5,2	5,9	6,6	7,4	8,2
Транспортний податок	1,1	1,3	1,5	1,6	1,8	2,0
Туристичний збір	0,04	0,05	0,06	0,07	0,08	0,09
Єдиний податок	14,9	16,8	18,7	20,7	23,0	25,5
Разом оптимістичний сценарій	82,7	98,6	110,9	123,6	137,7	153,2
Приріст за оптимістичним сценарієм		+8,0	+11,4	+14,5	+18,1	+21,8

Джерело: розраховано автором

Базовий сценарій прогнозує зростання надходжень місцевих податків і зборів з 82,7 млн грн у 2024 році до 131,4 млн грн у 2029 році, що становить приріст 58,9% за п'ять років або середньорічні темпи зростання 9,7%. Динаміка базового сценарію відображає інерційний розвиток подій за відсутності реалізації запропонованих заходів і ґрунтується виключно на індексації нормативної грошової оцінки земель, зростанні мінімальної заробітної плати, збільшенні кількості об'єктів оподаткування відповідно до демографічних та економічних тенденцій.

Оптимістичний сценарій передбачає повну реалізацію запропонованих у третьому розділі заходів щодо удосконалення адміністрування та розширення податкової бази місцевих податків. Згідно з оптимістичним сценарієм надходження місцевих податків і зборів зростуть до 153,2 млн грн у 2029 році, що на 21,8 млн грн або на 16,6% перевищує показник базового сценарію. Кумулятивний додатковий ефект від реалізації заходів за п'ять років становитиме 73,8 млн грн при одноразових витратах 2,5 млн грн, що забезпечує співвідношення вигод до витрат на рівні 29,5:1.

Графічна візуалізація прогнозних сценаріїв наочно демонструє наростання розриву між базовою та оптимістичною траєкторіями надходжень місцевих податків протягом прогнозного періоду. У 2025 році додатковий ефект від запропонованих заходів становитиме 8,0 млн грн, у 2026 році – 11,4 млн грн, у 2029 році – 21,8 млн грн. Зростання абсолютної величини додаткового ефекту обумовлене накопичувальним характером окремих заходів (інвентаризація земель та нерухомості дає одноразовий ефект, що зберігається в наступні роки) та синергетичним ефектом від комплексного впровадження заходів з удосконалення адміністрування.

Оцінка впливу реалізації запропонованих заходів на фінансову спроможність Полонської громади здійснюється шляхом розрахунку прогнозних значень ключових показників бюджетної достатності. Фінансова спроможність територіальної громади характеризується співвідношенням власних доходів до загальних доходів бюджету, рівнем покриття видатків на

утримання апарату управління за рахунок податку на доходи фізичних осіб, часткою капітальних видатків у загальних видатках бюджету.

Розрахунок прогнозних показників фінансової спроможності Полонської громади за базовим та оптимістичним сценаріями представлено в таблиці 3.7.

Таблиця 3.7

Вплив реалізації запропонованих заходів на показники фінансової спроможності Полонської міської територіальної громади

Показник	2024 факт	2029 прогноз (базовий)	2029 прогноз (оптимістичний)	Відхилення, п.п.
Доходи загального фонду, млн грн	486,7	654,2	675,6	+21,4
у т.ч. податкові надходження	392,4	528,3	550,1	+21,8
з них місцеві податки і збори	82,7	131,4	153,2	+21,8
Частка місцевих податків у доходах загального фонду, %	17,0	20,1	22,7	+2,6
Частка місцевих податків у податкових надходженнях, %	21,1	24,9	27,8	+2,9
Доходи на 1 мешканця, грн	14907	21336	22034	+698
Власні доходи на 1 мешканця, грн	12341	17456	18153	+697
Коефіцієнт фінансової автономії	0,816	0,818	0,824	+0,006

Джерело: розраховано автором

Реалізація запропонованих заходів забезпечить підвищення частки місцевих податків і зборів у доходах загального фонду бюджету з прогнозних 20,1% до 22,7%, що на 2,6 процентних пунктів перевищує базовий сценарій. Частка місцевих податків у загальних податкових надходженнях зросте до 27,8% порівняно з 24,9% за базовим сценарієм. Доходи бюджету в розрахунку на одного мешканця громади збільшаться на 698 грн до 22034 грн, що засвідчує посилення фінансової бази надання публічних послуг населенню.

Коефіцієнт фінансової автономії, що характеризує питому вагу власних доходів у загальних доходах бюджету, підвищиться до 0,824 порівняно з 0,818

за базовим сценарієм. Зростання коефіцієнта фінансової автономії свідчить про зменшення залежності бюджету громади від міжбюджетних трансфертів, підвищення спроможності органів місцевого самоврядування самостійно формувати дохідну базу для виконання власних і делегованих повноважень.

Висновки до розділу 3

Додаткові фінансові ресурси, отримані завдяки реалізації запропонованих заходів, доцільно спрямувати на фінансування пріоритетних напрямів розвитку громади. Рекомендована структура використання додаткових податкових надходжень передбачає виділення 40% коштів на капітальні видатки (ремонт доріг, будівництво і реконструкція об'єктів соціальної інфраструктури), 25% – на освіту (підвищення заробітної плати педагогічних працівників, забезпечення навчальних закладів сучасним обладнанням), 15% – на охорону здоров'я (придбання медичного обладнання, ремонт амбулаторій), 10% – на культуру і спорт, 10% – на підтримку підприємництва та залучення інвестицій.

Ризики реалізації запропонованих заходів пов'язані з можливими змінами податкового законодавства, економічною нестабільністю внаслідок продовження воєнного стану, опором окремих груп платників податків проти підвищення податкового навантаження, технічними складнощами впровадження інформаційних систем. Мінімізація ризиків передбачає поетапну реалізацію проекту з оперативною корекцією планів у разі зміни зовнішніх умов, проведення широкої інформаційно-роз'яснювальної кампанії серед населення та суб'єктів господарювання, залучення кваліфікованих виконавців для розробки програмного забезпечення, моніторинг проміжних результатів впровадження заходів.

Соціально-економічні наслідки реалізації запропонованих заходів виходять за межі суто фіскальних ефектів. Підвищення ефективності адміністрування місцевих податків сприятиме формуванню культури добровільної сплати податків, зміцненню довіри громадян до органів місцевого самоврядування, посиленню відповідальності влади перед

територіальною громадою за ефективне використання бюджетних коштів. Легалізація підприємницької діяльності забезпечить офіційне працевлаштування громадян, нарахування пенсійних внесків, покращення умов праці. Збільшення фінансових ресурсів громади дозволить підвищити якість публічних послуг, створити комфортне середовище для життя населення, забезпечити конкурентні переваги території у залученні інвестицій та трудових ресурсів.

Підсумовуючи результати дослідження, проведеного в третьому розділі магістерської роботи, констатується наявність значних резервів підвищення ефективності формування доходів місцевого бюджету Полонської громади за рахунок місцевих податків і зборів. Комплексна реалізація запропонованих заходів щодо удосконалення адміністрування податків та розширення податкової бази забезпечить приріст надходжень 11,2 млн грн щорічно при витратах 2,5 млн грн одноразово та 65 тис. грн щорічно. Високий рівень економічної ефективності проекту (співвідношення вигод до витрат 4,5:1), короткий термін окупності інвестицій (2,7 місяця), значний соціально-економічний ефект обґрунтовують доцільність практичного впровадження розроблених рекомендацій органами місцевого самоврядування Полонської міської територіальної громади.

ВИСНОВКИ

Виконане дослідження присвячене актуальній науково-практичній проблемі підвищення ефективності формування доходів місцевих бюджетів за рахунок місцевих податків і зборів в умовах децентралізації владних повноважень та фінансових ресурсів в Україні. Комплексний аналіз теоретичних засад функціонування місцевих податків, всебічне дослідження практики формування податкових надходжень до бюджету Полонської міської територіальної громади, розробка науково обґрунтованих рекомендацій щодо нарощування фіскального потенціалу місцевого оподаткування дозволяють сформулювати такі основні висновки.

1. На основі критичного аналізу наукових праць вітчизняних і зарубіжних дослідників уточнено економічну сутність місцевих податків і зборів як обов'язкових безповоротних платежів до бюджетів територіальних громад, встановлених Податковим кодексом України, ставки та пільги за якими визначаються органами місцевого самоврядування в межах законодавчо встановлених меж. Систематизовано п'ять функцій місцевих податків: фіскальну (формування фінансової бази діяльності органів місцевого самоврядування), регулюючу (вплив на поведінку економічних суб'єктів), розподільчу (перерозподіл доходів між категоріями платників), контрольну (моніторинг використання об'єктів оподаткування), соціальну (реалізація принципу справедливості). Встановлено, що чинна система місцевого оподаткування в Україні включає чотири види місцевих податків та два види місцевих зборів, при цьому податок на майно диференціюється на податок на нерухоме майно, транспортний податок, плату за землю. Компаративний аналіз вітчизняного та зарубіжного досвіду організації місцевого оподаткування засвідчив значну варіативність моделей розподілу податкових повноважень, при цьому частка місцевих податків у доходах місцевих бюджетів коливається від 45-50% у федеративних країнах до 25-35% в унітарних державах, тоді як в Україні залишається на рівні 25-30%. Узагальнено зарубіжний досвід застосування прогресивного оподаткування

нерухомості, екологічних податків, муніципальних податків на додану вартість, придатних для імплементації в українську практику.

2. Проведений комплексний аналіз соціально-економічного розвитку Полонської міської територіальної громади за 2020-2024 роки засвідчив неоднозначну динаміку ключових показників: скорочення чисельності населення на 846 осіб (2,5%) внаслідок природного скорочення та міграції, зростання кількості суб'єктів господарювання на 68 одиниць (8,2%), збільшення обсягу реалізованої продукції на 63,1%, підвищення середньомісячної заробітної плати на 97,6%. Економічну основу громади становлять сільське господарство (69,0% обсягу реалізованої продукції), переробна промисловість (22,5%), торгівля та послуги (8,5%), що відображає аграрну спеціалізацію території. Структура суб'єктів господарювання характеризується домінуванням фізичних осіб-підприємців (72,3%), товариств з обмеженою відповідальністю (20,9%), фермерських господарств (3,0%). Аналіз структури доходів місцевого бюджету виявив позитивну тенденцію зростання загальних доходів на 40,7% до 549,6 млн грн, при цьому податкові надходження забезпечують 80,6% доходів загального фонду, з них податок на доходи фізичних осіб – 52,7%, місцеві податки і збори – 17,0%, єдиний податок – 8,8%, офіційні трансферти з державного бюджету – 11,5%. Частка місцевих податків і зборів у доходах загального фонду зростає з 16,3% до 17,0%, у податкових надходженнях – з 20,0% до 21,1%, що свідчить про підвищення їх ролі у формуванні фінансової бази територіальної громади.

3. Виконане дослідження встановило, що надходження місцевих податків і зборів до бюджету Полонської громади зросли з 56,8 млн грн у 2020 році до 82,7 млн грн у 2024 році, що становить приріст 45,6% за п'ять років або середньорічні темпи зростання 9,9%. Плата за землю забезпечує 75,4% надходжень місцевих податків (62,4 млн грн), з них земельний податок – 91,9% (57,4 млн грн), орендна плата – 8,1% (5,0 млн грн). Податок на нерухоме майно формує 5,2% надходжень (4,3 млн грн), демонструючи найвищі темпи зростання 53,6% за досліджуваний період. Єдиний податок, формально не належачи до місцевих податків, але зараховуючись до місцевих бюджетів,

забезпечив надходження 14,9 млн грн у 2024 році з домінуванням платників четвертої групи (сільськогосподарські товаровиробники), частка яких становить 62,9% надходжень єдиного податку. Транспортний податок (1,1 млн грн) та туристичний збір (0,04 млн грн) формують незначну частку надходжень (сукупно 1,35%) через вузьку базу оподаткування. Зростання надходжень місцевих податків відбувалося завдяки індексації нормативної грошової оцінки земель на 18-20%, підвищенню ставок окремих податків у межах граничних розмірів, розширенню бази оподаткування внаслідок введення в експлуатацію нових об'єктів нерухомості, покращенню адміністрування податків.

4. Оцінка фіскальної ефективності місцевих податків і зборів засвідчила високий рівень виконання планових завдань (коефіцієнт 103,6% в середньому за період), стабільне зростання надходжень (коефіцієнт зростання 109,9% щорічно), проте виявила недостатнє використання податкового потенціалу території. Коефіцієнт податкоспроможності на рівні 87,3% у 2024 році свідчить про невикористання 12,7% фіскального потенціалу, що становить близько 12 млн грн щорічно. Коефіцієнт еластичності місцевих податків відносно середньої заробітної плати становить 0,55, що вказує на відставання темпів зростання податкових надходжень від динаміки доходів населення. Виявлено основні фактори втрат податкових надходжень: податкові пільги, встановлені законодавством (6,8 млн грн або 56,7% невикористаного потенціалу), неоформлені об'єкти оподаткування (2,4 млн грн або 20,0%), заниження бази оподаткування платниками (1,5 млн грн або 12,5%), податкова недоїмка (0,9 млн грн або 7,5%). Податкова недоїмка зі сплати місцевих податків становила 0,9 млн грн станом на початок 2024 року, збільшившись на 40,6% порівняно з 2020 роком, при цьому 60,8% недоїмки формують фізичні особи, 20,8% – фізичні особи-підприємці, 18,4% – юридичні особи. Виявлені резерви нарощування податкових надходжень обґрунтовують необхідність розробки комплексної системи заходів щодо підвищення ефективності адміністрування місцевих податків, розширення податкової бази, оптимізації ставок оподаткування.

5. Обґрунтовано комплекс заходів щодо удосконалення механізму адміністрування місцевих податків і зборів, реалізація яких забезпечить приріст надходжень 8,0 млн грн щорічно при одноразових витратах 2,5 млн грн та поточних витратах 65 тис. грн на рік. Запропоновано створення інтегрованої інформаційної системи управління податковими надходженнями шляхом об'єднання даних Державного земельного кадастру, Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, податкових органів, що дозволить оперативно виявляти розбіжності між реєстрами, ідентифікувати неоформлені об'єкти оподаткування, контролювати своєчасність сплати податків (очікуваний ефект 1,2 млн грн щорічно при витратах 480 тис. грн). Рекомендовано проведення суцільної інвентаризації земельних ділянок на території громади площею 617,7 км² з використанням технологій дистанційного зондування, аерофотозйомки, географічних інформаційних систем, що дозволить виявити близько 300-400 гектарів неоформлених земель, залучити до оподаткування 150-200 нових платників (очікуваний ефект 4,5 млн грн щорічно при витратах 1,35 млн грн). Обґрунтовано доцільність інвентаризації об'єктів нерухомого майна з виявленням незареєстрованих об'єктів нежитлової нерухомості, самочинних будівель, реконструйованих приміщень (очікуваний ефект 0,8 млн грн щорічно при витратах 380 тис. грн). Запропоновано впровадження електронних сервісів для платників податків, автоматизацію обміну інформацією з органами Міністерства внутрішніх справ щодо транспортних засобів, організацію моніторингу платників єдиного податку з ознаками ризикової поведінки (сукупний ефект 1,5 млн грн щорічно). Середньозважений термін окупності інвестицій в удосконалення адміністрування становить 3,7 місяця, співвідношення вигод до витрат – 3,2:1.

6. Розроблено систему заходів щодо розширення податкової бази та оптимізації ставок місцевих податків, впровадження яких забезпечить додаткові надходження 3,2 млн грн щорічно без суттєвих фінансових витрат. Обґрунтовано необхідність передачі земель державної власності площею 124 гектари, не наданих у власність або користування, у комунальну власність територіальної громади відповідно до норм Земельного кодексу України з

наступним залученням до оподаткування земельним податком (очікуваний ефект 2,0 млн грн щорічно). Запропоновано підвищення ставок земельного податку в межах граничних розмірів, встановлених Податковим кодексом: для земель промисловості, транспорту, зв'язку – з 3,5% до 4,5% нормативної грошової оцінки, земель комерційного призначення – з 2,5% до 3,0%, земель рекреаційного призначення – з 1,8% до 2,5%, земель лісогосподарського призначення – з 0,3% до 0,5% (сукупний ефект 790 тис. грн щорічно). Рекомендовано запровадження прогресивної шкали оподаткування житлової нерухомості залежно від площі об'єктів з диференціацією ставок: 0,7% мінімальної заробітної плати для об'єктів площею до 200 м², 1,0% – для об'єктів 200-400 м², 1,5% – для об'єктів понад 400 м² (очікуваний ефект 69 тис. грн щорічно при дотриманні принципу соціальної справедливості). Обґрунтовано доцільність встановлення підвищених ставок податку на рівні 2,5% мінімальної заробітної плати для нежитлової нерухомості у високодохідних видах діяльності: банківські установи, обмінні пункти, нічні клуби, торгівля ювелірними виробами, автосалони (очікуваний ефект 47 тис. грн щорічно). Запропоновано активізацію роботи з легалізації незареєстрованої підприємницької діяльності, що забезпечить залучення 40-50 нових платників єдиного податку щорічно (очікуваний ефект 315 тис. грн щорічно).

7. Розрахунок сукупного фіскального ефекту від впровадження запропонованого комплексу заходів засвідчив можливість збільшення надходжень місцевих податків і зборів на 11,2 млн грн щорічно, що становить 13,6% чинного обсягу надходжень у 2024 році. Заходи з удосконалення адміністрування забезпечують 71,3% сукупного ефекту (8,0 млн грн), заходи з розширення бази та оптимізації ставок – 28,7% (3,2 млн грн). Реалізація заходів потребує одноразових інвестицій у розмірі 2,5 млн грн та поточних витрат 65 тис. грн щорічно. Чистий фіскальний ефект у першому році реалізації проекту після відрахування всіх витрат становитиме 8,7 млн грн. Співвідношення додаткових податкових надходжень до витрат на реалізацію заходів становить 4,5:1 у першому році та 172:1 при розрахунку на п'ятирічну

перспективу з урахуванням одноразового характеру більшості інвестиційних витрат. Середньозважений термін окупності інвестицій становить 2,7 місяця, що підтверджує виняткову економічну ефективність запропонованих рішень. Розроблено прогноз надходжень місцевих податків і зборів на 2025-2029 роки за двома сценаріями. Базовий сценарій, що відображає інерційний розвиток подій без реалізації запропонованих заходів, передбачає зростання надходжень з 82,7 млн грн у 2024 році до 131,4 млн грн у 2029 році (приріст 58,9% за п'ять років або середньорічні темпи зростання 9,7%). Оптимістичний сценарій за умови повної реалізації запропонованих заходів прогнозує збільшення надходжень до 153,2 млн грн у 2029 році, що на 21,8 млн грн (16,6%) перевищує базовий сценарій. Кумулятивний додатковий ефект від реалізації заходів за п'ятирічний період становитиме 73,8 млн грн при одноразових витратах 2,5 млн грн, що забезпечує співвідношення вигод до витрат на рівні 29,5:1.

8. Виконане дослідження обґрунтувало вплив реалізації запропонованих заходів на показники фінансової спроможності Полонської громади. Встановлено, що частка місцевих податків і зборів у доходах загального фонду бюджету зросте до 22,7% у 2029 році порівняно з 20,1% за базовим сценарієм (приріст 2,6 процентних пунктів). Частка місцевих податків у загальних податкових надходженнях збільшиться до 27,8% проти 24,9% за інерційним варіантом (приріст 2,9 процентних пунктів). Коефіцієнт фінансової автономії, що характеризує питому вагу власних доходів у загальних доходах бюджету, підвищиться до 0,824 проти 0,818 за базовим сценарієм, що свідчить про зменшення залежності бюджету громади від міжбюджетних трансфертів, підвищення спроможності органів місцевого самоврядування самостійно формувати дохідну базу для виконання власних і делегованих повноважень. Доходи бюджету в розрахунку на одного мешканця громади збільшаться на 698 грн до 22034 грн, власні доходи на одного мешканця зростуть на 697 грн до 18153 грн, що засвідчує посилення фінансової бази надання публічних послуг населенню. Рекомендовано спрямувати додаткові фінансові ресурси, отримані завдяки реалізації запропонованих заходів, на фінансування

пріоритетних напрямів розвитку громади: капітальні видатки – 40% коштів (ремонт доріг, будівництво і реконструкція об'єктів соціальної інфраструктури), освіту – 25% (підвищення заробітної плати педагогічних працівників, забезпечення навчальних закладів сучасним обладнанням), охорону здоров'я – 15% (придбання медичного обладнання, ремонт амбулаторій), культуру і спорт – 10%, підтримку підприємництва та залучення інвестицій – 10%, що забезпечить комплексний збалансований розвиток території.

9. Науково-практична значущість результатів дослідження полягає у формуванні теоретико-методологічних засад підвищення ефективності місцевого оподаткування, розробці прикладного інструментарію нарощування фіскального потенціалу місцевих податків і зборів, обґрунтуванні конкретних заходів організаційного, правового, економічного характеру, придатних для впровадження органами місцевого самоврядування об'єднаних територіальних громад України. Реалізація запропонованих рекомендацій дозволить Полонській міській територіальній громаді збільшити власні податкові надходження на 13,6%, посилити фінансову автономію з 81,6% до 82,4%, підвищити якість публічних послуг населенню, створити передумови для сталого соціально-економічного розвитку території в умовах децентралізації. Соціально-економічні наслідки реалізації запропонованих заходів виходять за межі суто фіскальних ефектів: підвищення ефективності адміністрування місцевих податків сприятиме формуванню культури добровільної сплати податків, зміцненню довіри громадян до органів місцевого самоврядування, посиленню відповідальності влади перед територіальною громадою за ефективне використання бюджетних коштів; легалізація підприємницької діяльності забезпечить офіційне працевлаштування громадян, нарахування пенсійних внесків, покращення умов праці; збільшення фінансових ресурсів громади дозволить підвищити якість публічних послуг, створити комфортне середовище для життя населення, забезпечити конкурентні переваги території у залученні інвестицій та трудових ресурсів. Подальші наукові дослідження доцільно спрямувати на

розробку методології оцінки податкового потенціалу територіальних громад з урахуванням галузевої спеціалізації економіки, демографічних характеристик, географічного розташування; удосконалення механізмів горизонтального вирівнювання податкоспроможності громад; обґрунтування оптимального співвідношення між власними податковими надходженнями та міжбюджетними трансфертами; дослідження впливу цифровізації податкового адміністрування на ефективність справляння місцевих податків; адаптацію зарубіжного досвіду місцевого оподаткування до українських реалій з урахуванням особливостей правової системи, економічного розвитку, податкової культури населення.

Виконане дослідження вносить вагомий внесок у розвиток теорії та практики формування доходів місцевих бюджетів за рахунок місцевих податків і зборів, забезпечує науково обґрунтовану базу для прийняття управлінських рішень органами місцевого самоврядування щодо оптимізації системи місцевого оподаткування, сприяє зміцненню фінансової основи діяльності територіальних громад в умовах децентралізації владних повноважень та фінансових ресурсів в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адміністрування місцевих податків і зборів ОМС – наступний крок фінансової децентралізації? Тези другого діалогу «Децентралізація на зв'язку». ОТГ Всеукраїнська Асоціація. URL: <https://hromady.org/administruvannya-miscevix-podatktiv-i-zboriv-oms-nastupnij-krok-finansovo%D1%97-decentralizaci%D1%97-tezi-drugogo-dialogu-decentralizaciya-na-zvyazku/> (дата звернення: 01.11.2024).
2. Аналіз виконання місцевих бюджетів за 2022 рік. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/16105> (дата звернення: 01.11.2024).
3. Аналіз виконання місцевих бюджетів за 2022 рік. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/16105>
4. Аналіз місцевих бюджетів за 2023 рік. Всеукраїнська Асоціація ОТГ. URL: <https://hromady.org/en/analiz-miscevix-byudzhetiv-za-2023-rik/> (дата звернення: 01.10.2025).
5. Виконавчий комітет Полонської міської ради територіальної громади : офіц. веб-сайт. URL: <https://pol-otg.gov.ua/> (дата звернення: 01.10.2025).
6. Аналіз місцевих бюджетів за січень-квітень 2024 року. URL: <https://decentralization.ua/news/18256> (дата звернення: 01.10.2025).
7. Бачо Р. Й., Гапак Н. М., Иллар Е. Й. Оцінка ролі місцевих податків і зборів у забезпеченні фінансової безпеки органів місцевого самоврядування. Науковий вісник Ужгородського університету. Сер.: Економіка. 2013. Вип. 4. С. 16–25. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nvuuec_2013_4_5.pdf (дата звернення: 10.10.2025).
8. Бюджетний кодекс України : Закон України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. Дата оновлення: 27.07.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> (дата звернення: 10.10.2025).
9. Бюджетний моніторинг: Аналіз виконання бюджету за 2014 рік / В. В. Зубенко, І. В. Самчинська, А. Ю. Рудик та ін. ; ІБСЕД, Проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи (ЗМФІ-ІІ) впровадження», USAID. Київ, 2015. 77 с.

10. Варцаба В. І., Мулеса Е. В., Придко Р. О. Аналіз наповнення місцевих бюджетів України в умовах воєнного стану. *Науковий вісник УжНУ*. 2023. Вип. 1 (1). С. 14–20. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/56350> (дата звернення: 01.11.2024).
11. Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
12. Виконання доходів місцевих бюджетів. URL: <https://mof.gov.ua/uk/vykonannia-dokhodiv-mistsevykh-biudzhetiv>
13. Виконання доходів місцевих бюджетів. Міністерство фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/vykonannia-dokhodiv-mistsevykh-biudzhetiv> (дата звернення: 01.10.2025).
14. Віхер М. Особливості європейського досвіду місцевого оподаткування. *Актуальні питання фінансової теорії та практики*: збірн. матер. Десятої заоч.-дистанц. конф. студентів і молодих вчених (м. Тернопіль, 26 квіт. 2023 р.). Ч. 2. Тернопіль: ЗУНУ, 2023.
15. Волкова О. Г. Фіскальна ефективність місцевого оподаткування в Україні. *Гроші, фінанси, кредит*. 2019. URL: <http://www.marketinfr.od.ua/journal> (дата звернення: 10.10.2025).
16. Горин В. П., Булавинець В. М. Плата за землю як інструмент фіскального регулювання суспільного добробуту. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. 2020. № 3. С. 46–52. URL: https://www.econ.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/31_70_3/31_70_3_2.pdf (дата звернення: 01.11.2024).
17. Гриценко О. Роль місцевих податків у формуванні доходів місцевих бюджетів. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія: Економічні науки*. 2024. Т. 328, № 2. С. 324–329. DOI: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-328-56> (дата звернення: 01.11.2024).
18. Доходи зведеного бюджету України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/cons/income/2023/>
19. Іванова А. Аналіз впливу податкової компоненти на фінансове

забезпечення місцевих бюджетів в умовах воєнного стану. *Дев'ять Всеукр. наук. читання пам'яті С. І. Юрія : зб. наук. праць*, м. Тернопіль, 17 листоп. 2023 р. Тернопіль, 2023. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/49415/1/%D0%90%D0%BD%D0%B%D0%B0%20%D0%86%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0.pdf> (дата звернення: 01.11.2024).

20. Кузьменко О. В., Чорна В. Г. Особливості сплати підприємствами місцевих податків під час дії правового режиму воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2023. №78. С. 54–59.

21. Лисяк Л. В., Кушнір А. І. Фінансова стійкість місцевих бюджетів: теоретичний аспект. *Молодий вчений*. 2019. № 1 (2). С. 472–475.

22. Лучишин М. Л. Роль податків і зборів у доходах місцевих бюджетів. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку*. 2019. № 2. С. 61–69.

23. Місцеві бюджети 2025: як формують доходи і видатки. URL: <https://oblikbudget.com.ua/article/129-mstsev-byudjeti-2021-yak-dohodi-y-vidatki> (дата звернення: 01.10.2025).

24. Місцеві податки та збори (на 2025 рік). Державна податкова служба України. URL: https://services.dtkr.ua/catalogues/tax_rates/150-miscevi-podatki-ta-zbori-na-2025-rik (дата звернення: 01.10.2025).

25. Назаркевич І., Коваль Т. Перспективи реформування системи місцевого оподаткування в Україні: основні напрями та інструменти. *Молодий вчений*. 2023. № 11 (123). С. 134–139. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2023-11-123-17> (дата звернення: 01.11.2024).

26. Онищук Ігор. Децентралізація. URL: <https://decentralization.ua/news/columns/author/69> (дата звернення: 10.10.2025).

27. Офіційний веб-сайт Державної фіскальної служби України. URL: <http://sfs.gov.ua/arhiv/modernizatsiya-dps-ukraini/arkhiv/mijnarodniy-dosvid-rozvitk/svitovui-dosvid/mrdosvid/> (дата звернення: 10.10.2025).

28. Офіційний веб-сайт Міністерства фінансів України. URL: <http://www.minfin.gov.ua/>

29. Офіційний сайт Державної казначейської служби України. URL: <http://treasury.gov.ua> (дата звернення: 10.10.2025).
30. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 10.10.2025).
31. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <http://www.minfin.gov.ua/control/uk/index> (дата звернення: 10.10.2025).
32. Паспорти бюджетних програм місцевого бюджету Полонської ОТГ. Портал відкритих даних. URL: <https://data.gov.ua/dataset/9a82ea7f-77a5-4770-b53a-96de09232b58> (дата звернення: 01.10.2025).
33. Податки, збори, платежі : Державна податкова служба України. URL: <https://tax.gov.ua/zakonodavstvo/podatki-ta-zbori> (дата звернення: 01.11.2024).
34. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. Дата оновлення: 03.09.2023. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-22> (дата звернення: 10.10.2025).
35. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 01.10.2025).
36. Полонська громада: нова стратегія та архітектура. Децентралізація. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/10985> (дата звернення: 01.10.2025).
37. Полонська територіальна громада. Децентралізація : офіц. сайт реформи. URL: <https://decentralization.ua/newgromada/4779> (дата звернення: 01.10.2025).
38. Про виконання бюджету міста Одеси на відповідний рік : рішення Одеської міської ради. URL: <http://www.odessa.ua> (дата звернення: 01.10.2025).
39. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо державної податкової служби та у зв'язку з проведенням адміністративної реформи в Україні : Закон України від 05.07.2012 р. № 5083-VI. URL: <http://sfs.gov.ua/zakonodavstvo/podatkove-zakonodavstvo/zakoni-ukraini/zakoni-ukraini-za-2011-rik/61813.html> (дата звернення: 01.10.2025).

40. Проблеми місцевих бюджетів (інфографіка). Аналітичний портал «Ціна держави». URL: <http://costua.com/news/96-decentralization-i> (дата звернення: 10.10.2025).
41. Проблемні питання виконання/планування місцевих бюджетів у 2024–2025 роках. Всеукраїнська Асоціація ОТГ. URL: <https://hromady.org/en/problemni-pitannya-vikonannya-planuvannya-miscevix-byudzhetiv/> (дата звернення: 01.10.2025).
42. Сідельникова Л. П., Костіна Н. М. Податкова система : навч. посіб. 2-ге вид., переробл. і допов. Київ : Ліра-К, 2013. 604 с
43. Славкова А. А. Податкові надходження в доходах місцевих бюджетів України та їх фіскальний потенціал. Бізнес Інформ. 2024. № 2. С. 210–220. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2024-2_0-pages-210_220.pdf (дата звернення: 01.11.2024).
44. Сорока Р. С. Фіскальна роль місцевих податків і зборів у системі доходів місцевих бюджетів України. *Соціально-правові студії*. 2019. Вип. 2 (4). С. 88–95.
45. Ставки місцевих податків та зборів на 2025 рік – уже на сайті ДПС. URL: <https://news.dtkr.ua/taxation/other/93565-stavki-miscevix-podatktiv-ta-zboriv-na-2025-rik-uze-na-saiti-dps> (дата звернення: 01.10.2025).
46. Станкус Т., Крот Ю. Місцеві податки і збори. Харків. Фактор, 2017. 80 с.
47. Структура місцевих податків та зборів. URL: https://decentralization.ua/uploads/attachment/document/67/Struktura-A3_4_%D0%B4%D1%80%D1%83%D0%BA_.pdf
48. Тіньова економіка в Україні. Податкова система України. Вікіпедія : вільна енциклопедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Тіньова_економіка_в_Україні (дата звернення: 10.10.2025).
49. Україна покращила свої позиції у рейтингу Doing Business-2020. URL: <https://tax.gov.ua/media-tsentr/novini/395389.html> (дата звернення: 10.10.2025).

50. Фугело П. М. Місцеві податки і збори та їх роль у фінансовому забезпеченні реалізації власних повноважень органів місцевого самоврядування. *Подільський вісник: сільське господарство, техніка, економіка*. 2024. Вип. 1 (42). С. 107–110. DOI: <https://doi.org/10.37406/2706-9052-2024-1.16> (дата звернення: 01.11.2024).

51. Шаповал В. О. Інститут місцевих податків та зборів в Україні: правові засади та тенденції розвитку. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. №3. С. 103-105.

52. Швабій К., Богдан Т., Джус М., Кошук Т., Новицька Н., Пасічний М., Онищук І., Остріщенко Ю. Діагностика системи місцевого оподаткування України: аналітичні підсумки. URL: <https://decentralization.ua/news/17147>.

53. Open budget : Державний веб-портал бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua/?month=12&year=2021&budgetType=LOCAL> (дата звернення: 01.11.2024).

54. Polonska. Hromada. URL: <https://hromada.canactions.com/polonska/> (дата звернення: 01.10.2025).

55. Barro R. J. Taxes and the macro economy. *Zbornik radova Ekonomskog fakulteta u Rijeci: časopis za ekonomsku teoriju i praksu*. 2019. Vol. 37. Issue 2. P. 377–400.

56. Sava A., Biskup V., Petruk I., Pokotylska N., Fuhelo P. Substantiation of models for forecasting the regional social and economic rural development. *Independent journal of management & production*. 2020. Vol. 11, No. 8. P. 628–639.

57. Orel O., Latysheva V., Panchenko H., Tytarenko L. Experiencia europea en la mejora de la administración pública de la estrategia para el desarrollo de las comunidades territoriales en Ucrania. *REICE: Revista Electrónica de Investigación en Ciencias*

58. Revelli F., Zotti R. The Sacred and the Profane of Budget Cycles: Evidence from Italian Municipalities. *International Tax and Public Finance*. 2019. Vol. 26. Issue 6. P. 1446–1477. URL: <https://editorialexpress.com/cgi-bin/conference/download.cgi> (дата звернення: 10.10.2025).